

szombat

2006. október
5767 tisi

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár József-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)

Állandó külső munkatársak:
Csáki Márton, Peremiczky Szilvia,
Szegő Péter, Várnai Pál

A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

Terjeszti a LAPPER Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2006. szeptember 11-én.

Címlap:
Kurdí István

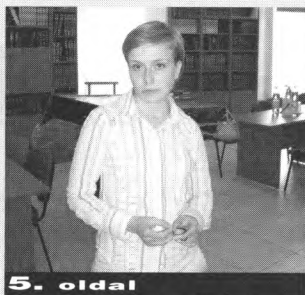
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

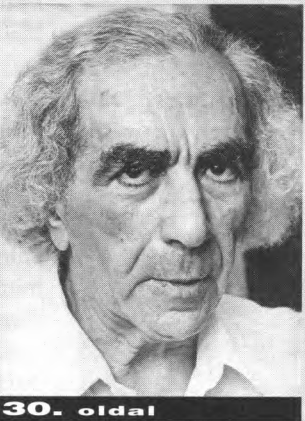
5. oldal

14. oldal

17. oldal

30. oldal

34. oldal

ÁLLÁSPONT

4 Szántó T. Gábor
Az érvényes 1956

VILÁG

5 Szegő Péter
Vannak-e zsidók Lengyelországban?
II. rész

HAZAI DOLGAINK

7 Újlipótváros: ahol még
a fideszes is zsidó
Interjú három, zsidóságát vállaló önkormányzati
képviselőjelölttel (Szegő Péter)

8 „Alternatív” főpolgármester-aspiránsok
Az izraeli feminista és a pesti kommunista
(Szegő Péter)

11 Kóser eljárás? (Beszterczey Judit)

HAGYOMÁNY

12 Őszi ünnepek (Sturovics Andrea)

56 ÉS A ZSIDÓK

14 „Nem hittem, hogy ezt négy évvel
meg lehet úszni”
Interjú Engländer Tiborral, a Magyarországi
Cionista Szövetség elnökével (Gadó János)

17 „A Rajk-temetés óta felbolydult
állapotban volt az ország”
Kende Péterrel beszélget Várnai Pál

19 Stándeisky Éva
**A tagadott, a kibukó
és az álcázott előítéletesség**
Ötvenhatosok az antiszemitizmusról

22 Várnai Pál
Menni vagy nem menni?
Egy magyar zsidó fiatalember
dilemmái 1956-ban

26 Heller Ágnes
Egy fél évszázad után

27 Novák Attila
„Kettős megszállás”
Hódmezővásárhelyen

KULTÚRA

30 Szántó T. Gábor
Faludy
(1910–2006)

33 **Az illúziók vége** (Csőke Zoltán)

34 Kádár étkezde
A jó Kádár

Az érvényes 1956

Tíz évvel ezelőtt e hasábokon, részint az egykori események közismert szereplőinek sorsán keresztül, részint család-történeti epizódokat felvillantva próbáltam érzékelteni, milyen sokrétű jelentése lehet a magyar zsidók számára az 1956-os forradalomnak és szabadságharcnak.

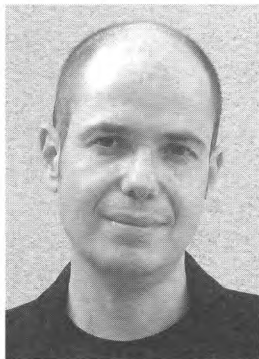
A barikád mindkét oldalán harcoltak zsidók, ám a legtöbben, mint írtam, nem harcoltak, hanem féltek és/vagy bizakodtak, s legfeljebb békét és nyugalmat reméltek, szabadságot, függetlenséget, nyugati típusú polgári demokráciát és joguralmat.

Ma sem kívánunk többet, de kevessebbel sem elégszünk meg.

Ama cikkben Jovánovics Györgynek a Rákoskeresztúri köztemető 301-es parcellájában 1992-ben felavatott, és nem sokkal később Dávid-csillaggal összemázolt szobrával igyekeztem érzékelteni, hogy a zsidóknak közük van '56-hoz, '56-nak a zsidókhoz, s hogy ez egy vállalható közösség, mely identitásunk része lehet.

Ha ma megkérdik, mit jelent számomra a felkelés, azt hiszem, legalábbis a magam számára világosabb és pontosabb választ tudok adni.

'56 – a néhány közismert vagy kevésbé ismert zsidóellenes atrocitás, a sokak emlékezetében élő, szórványos antiszemita falfirkák ellenére – azt jelenti számomra zsidóként, hogy volt egy pillanat, amikor autonóm személyiségek és kisközösségek úgy válhattak egy nagyobb egység részévé, hogy a felszabadító kollektív élmény hatására, a közös ellenségtől, az elnyomó pártállamtól és

az idegen megszállóktól való megszabadulás reményében, többnyire elfogadták egymást sokféleségükben. Mert 1956-ban Magyarországon, a forradalom tizenkét napjának szolidaritást teremtő élményében, átmenetileg s néven nem nevezetten, valósággá vált a *modern köztársasági nemzeteszme*.

Mert hiába van ma parlamentáris köztársaságunk, s vannak demokratikus közintézményeink, ha a társadalmi konszenzus hiányzik, hogy vallására, nemzetiségére, világnézetére és politikai meggyőződésére való tekintet nélkül mindenki egyenrangú tagja a politikai nemzetnek: a szabad polgárok társulására, az individuum, és a különféle világnézetek, csoportok kölcsönös tiszteletére épülő köztársaságnak.

Mert mi is a köztársaság? A hétköznapok nyelvén azt jelenti, hogy nem azt kérdezzük egymástól, ki vagy, honnan jöttél és merre tartasz – mert

ez magánügye. Hanem azt kérdezzük, magunktól és egymástól egyaránt – mert ezt szabad és kell is kérdeznünk, hogy megőrizzük kivívott jogainkat –: betartod-e a törvényeket, fontos-e számodra, hogy egymás jogait ne csorbítsuk, tiszteled-e a szabadságot, és tisztelem-e kellőképpen a másik szabadságát? Ennyit és nem többet.

A köztársaság annak az untilg idézett, Bibó Istvántól származó mondatnak a komolyanvételét is jelenti, hogy demokratának lenni annyit jelent, mint nem félni.

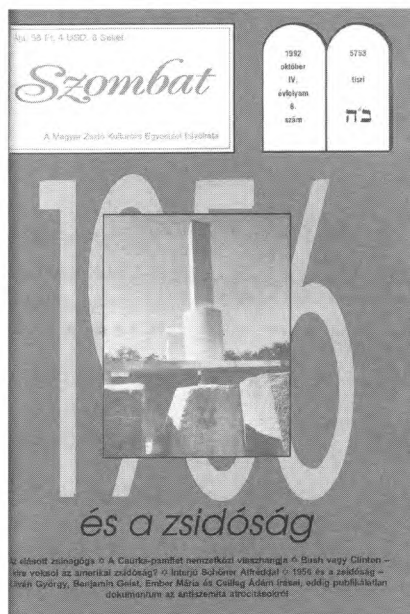
A harmadik magyar köztársaság másfél évtizedes tapasztalatainak birtokeában hozzátehetjük – hozzá kell tennünk –, hogy demokratának lenni azt is jelenti, illetve azt is kellene jelentenie, hogy nem keltünk félelmet.

Most már csak az a kérdés, korántsem pusztán retorikai értelemben, lehet-e Közép-Európa kis nemzeti közt, s így Magyarországon, az elnyomottság élménye és közös ellenségkép nélkül – a felemás rendszerváltás után és az elsikkadó műtfeldolgozás közepette – közösen vallott, érvényes elveket találni, amelyek elegendők, hogy összekössenek és megeremtsék a civilizált együttéléshez szükséges társadalmi szolidaritást. Olyan elveket, mint például a szabadság és a polgári demokrácia.

Ha van az 1956-os forradalomnak érvényes üzenete, ez az.

Ha ez az üzenet nyitott kérdés, akkor is.

Székely István

(1956-ra emlékező összeállításunkat lásd a 14-29. oldalon)

Vannak-e zsidók Lengyelországban?

II. rész

1939-ben mintegy 375 ezer zsidó élt az akkor 1,3 milliós Varsóban. Ma az 1,7 milliós lengyel főváros zsidó lakossága pár ezer fő lehet.

VAN IGÉNY ANTISZEMITIZMUSRA

Krakkóból az Ernest Malinowskiról elnevezett expresszvonattal érkeztem Varsóba. Furcsa volt, hogy a lengyelek a második világháborúban Sztálingrádnál, Ukrajnában, Magyarországon, majd Kínában vitézkedő tábornokról vasúti járatot neveznek el, és azt sem értettem, hogyan lehet egy szovjet tábornok Ernest, így utánanéztem és jól tettem: Ernest Malinowski ugyanis lengyel mérnök volt, aki 1872-ben Peruban 4818 méter magasan épített vasutat, majd a Limai Egyetem Helyrajzi Tanszékének lett a vezetője.

Varsó hatalmas város, gyalog bejárhatatlan távolságokkal, s a nagyság felfele is érvényes: a belváros tele van – részben szocreál, de főleg ultramodern – száz-százötven méteres, vagy ennél is magasabb épületekkel: irodaházakkal, szállodákkal. Az, hogy száz éve Krakkó az Osztrák–Magyar Monarchia, Varsó pedig az Orosz Birodalom része volt, még most is nagyon érezhető, még akkor is, ha Varsóban hatvanévesnél régebbi épület alig van.

A Szombathoz közeli informátorunk ajánlott egy könyvesboltot a zsidónegyed közelében, egy épülettömbben egy katolikus templommal. A könyvesboltban ínycseknek való antiszemita irodalom található; a különböző magyarországi hunniánus, szittyia és egyéb könyvesboltok választéka messze el-

marad az általam látottaktól. Az eladó a Szombatnak adott interjújában úgy fogalmazott: ők nem antiszemiták, hanem konzervatívok és katolikusok. Harcolnak a kommunizmus, az Európai Unió és a Gazeta Wyborcza ellen. (Az első kettőt talán nem kell bemutatnom. A Gazeta Wyborcza lengyel liberális orgánium, ennek ellenére Lengyelország legnagyobb példányszámú politikai napilapja. Főszerkesztője a zsidó Adam Michnik, aki anno a Szolidaritás második-harmadik embere volt. Emellett a GW könyvkiadással is foglalkozik.)

A KRAKKÓI ZSIDÓ KULTURÁLIS FESZTIVÁL NEM ZSIDÓ

Első interjúalanyom Serge Ankori. Ankori úrral a helyi Chabad Lubavicsi Mozgalom szombat délelőtti istentiszteletén ismerkedtem meg. Eredetileg a rabbival szerettem volna interjút készíteni, csak ő épp Izraelben volt.

Az istentisztelet után a hívőknek elmondva, hogy mi járatban vagyok itt, erősen szidni kezdték a Krakkói Zsidó Kulturális Fesztivált (a KZSKF-ről bővebben: *Vannak-e zsidók Lengyelországban?* I. rész, Szombat, 2006. szeptember). Az még hagyján, hogy Janusz Makuch fesztiváligazgató nem zsidó, de hogy lehet a rendezvények egy részét szombaton tartani?

A harmincöt éves, héber és – ajának köszönhetően – francia anyanyelvű Ankori úr tunéziai zsidó apától és lengyelországi zsidó anyától született Izraelben, lengyelül csak kicsit tud. Hat éve kezdte el keresni a családi gyökereit, így került a pár száz, hosszabb-rövidebb ideig Lengyelországban élő izraeli egyikeként Varsóba. A Lengyelországban élő izraeliek – teszi hozzá – általában üzlet-

emberek, s főleg ingatlanban utaznak. Bár azóta nyitott egy kisvendéglőt Varsóban és tagja lett a helyi Chabadnak, a gyökerkeresés csak részleges sikert hozott: ha az üzleti érdekek úgy kívánnák, bármikor odébb állna. Azért választotta a Chabadot, mert a rítusok és az, hogy mindenki beszél héberül, Izraelre emlékeztette. Mint fogalmazott, a chabadiánusok az istentiszteleteken túl is keresik egymás társaságát, egy nagy család tagjaiként tekintenek egymásra. Bár a Chabad nem vonz tömegeket, a minyan mindig kivan. Arra a kérdésemre, hogy mennyire érzi az antiszemitizmust, interjúalanyom meglepő válasz ad: semennyire. Ha érezné, azonnal visszatérne Izraelbe – teszi hozzá.

EGYENES GERINCCEL HALTAK MEG

Az interjú elkészülte után a zsidónegyedet járom. Szombat lévén minden kihalt. A Zsidó Kulturális Központ falán a szarvasi zsidó táborot hirdetik.

A zsidó temető zárva, mellette a varsoi gettófelkelés emlékműve szintén. Fénykoromban ezt a problémát egy kerítésátmászással oldottam volna meg. A gondolat most is felmerült, de végül becsengettem az emlékművet gondozó Nissenbaum Alapítvány szomszédos épületébe, hátha így is megy. A portás németül, én angolul, ennek ellenére – vagy épp ezért – bejutottam.

1988 őszén a zsidó temető egyik falának közvetlen közelében zajló építkezési munkálatoknál emberi maradványokat találtak. Az építési vállalat vezetője pontosan tudta, hogy munkálatai helyszínén a nácik 1942 júliusában tömeggyilkosságokat követtek el: a gettóban található öregek otthonának lakóit mészárolták itt le.

Amikor a Svájcban élő és 1985-ben a varsói zsidó temető, a zsinagógák és általában a lengyel főváros zsidó emlékeinek megőrzése céljából családi alapítványt létrehozó Zygmunt Nissenbaum, a varsói gettófelkelés egykori résztvevője értesült a hírről, mindent elkövetett, hogy leállítsa, hiszen az építkezés egyrészt a meggyilkoltak emlékének meggyalázása lett volna, másrészt a mózesi törvényekbe ütközött volna. Azonban sem az építési vállalkozó, sem a hatóságok nem akarták leállítani a munkát. Hosszas huzavona kezdődött köztük, illetve Nissenbaum és két, őt támogató varsói rabbi között. Végül 1988. december 13-án izraeli, egyesült államokbeli, kanadai, ausztráliai, nagy-britanniai, németországi, belgiumi, svájci és franciaországi rabbik jelenlétében a maradványokat zsidó hagyományokhoz méltó végső nyugalomra helyezték.

Amikor 5703 pészachján az akkor huszonnégy éves Mordechaj Anielewicz és társai fegyvert fogtak, pontosan tudták, hogy vesztesre vannak ítélve, mégis vállalták. A varsói gettófelkeléssel zsidók bizonyították be, hogy a totális kilátástalanságban nem az önfeladás az egyetlen opció, mint tették egy emberként a magyarországi zsidók egy évvel később. (Utólag persze könnyű ítélkezni: az is igaz, hogy a varsóiak tudták, mi vár rájuk, míg a deportált magyarországi zsidók túlnyomó része nem. Utóbbiaknak legfeljebb valamilyen munkatáborról volt tudomásuk, és csak a birkenauai rámpán vagy magában a gázkamrában tudták meg a valóságot.) A varsói gettófelkelők nagysága maszadai hőseinkhez mérhető. Ha az arra illetékesek úgy döntenének, hogy Budapest valamelyik zsidónegyedében utcát neveznek el akár Anielewiczről, akár en bloc a varsói gettófelkelésről, jól tennék.

HÁNYAN VANNAK A ZSIDÓK?

A belvárosban sétálva olasz mutatóvanyosokba, mindenféle utcazenészekbe meg egy jazzkoncertbe botlottam, mely a tömeg reakciójából ítéelve nemcsak nekem tetszett.

Másnap legalább ennyire jó volt az a lengyel zenekar, amely a városon ke-

resztülhaladó teherautó platójáról játszott AC/DC-t, vagy ahogy anno ejtetük: acévíllámdécét, miközben leendő interjúalanyomhoz, Victoria Isayenkóhoz igyekeztem. A magát modern ortodoxnak meghatározó, egyébként szociológushallgató Isayenko kisasszony huszonöt éves lehet, a Chabadnál titkárnő, illetve amolyan min-

Fotó: Szegő Péter

Victoria Isayenko

Mordechaj Anielewicz

denes. Szülei Lengyelországból származnak és New Yorkban élnek, májja zsidó, papája nem. Ő maga amerikai-lengyel kettős állampolgár. Inkább lengyelnek, mint amerikainak, de mindenképpen zsidónak érzi magát.

A mostani varsói zsidóságról azt mondja, három hitközség van: egy ortodox, mely a második világháborúban valami csoda folytán el nem pusztult Nozyk zsinagógájában tartja istentiszteleteit, egy reform és a Chabad. Isayenko kisasszony tagja Lengyelország három zsidó ifjúsági szervezete legnagyobbikának, a mintegy háromszáz taggal – köztük körülbelül száz-

ötven varsóival – bíró Lengyelországi Zsidó Diákok Egyesületének. Az LZSDE szekuláris szervezet – tekintettel arra, hogy zsidó szervezetről van szó, tagságához feltétel a zsidóság, de nem halachikusan, hanem az izraeli *Hazatérésis törvény* szerint: az apai ági leszármazást is elfogadják. Tevékenységükről interjúalanyom azt mondja:

zsidó nyári táborokat szerveznek, illetve külföldi táborozási lehetőséget biztosítanak a lengyelországi zsidó ifjúságnak, például Szarvasra is rajtuk keresztül vezet az út.

Hogy mennyire bizonytalan a lengyelországi zsidóság létszáma, azt az is mutatja, hogy míg Edgar Glück harmincötezesre, Konstanty Gebert pedig huszonötezesre becsülte a tágan értelmezett zsidóságot (lásd: Szombat, 2006. szeptember), Isayenko kisasszony szerint ez a szám tízezer fő lehet.

Délután volt még pár órány az indulásig. Egy hatalmas lemezbolt kínálatát nézegettem. A bolt számítógépén megtalálható a teljes választék, sőt: minden lemez teljes tartalma. A monitor sarkában: Design by mantis.co.il.

Magas labda Lengyelország zeneszerető antiszemitáinak.

A fenti írás riportsorozatunk része, amelyet az Európai Unióhoz csatlakozott tíz új tagország zsidó közösségeiről készítettünk.

Újlipótváros: ahol még a fideszes is zsidó

Interjú három, zsidóságát vállaló önkormányzati képviselőjelölttel

MERKER DÁVID

23 éves, egyetemi hallgató, az SZDSZ ifjúsági szervezete, az Új Generáció al-elnöke (SZDSZ, 5. választókerület)

– Bevállalja?

– Persze. Zsidó vagyok ugyanúgy, mint ahogy magyar, újlipótvárosi és budapesti. A zsidóság az identitásom része.

– Szól-e a zsidó választókhöz?

– Igen. Télen és tavasszal Horn Gábor kampányfőnöke voltam, ekkor „hanukarácsonyra” ment ki szórólapunk. Föl kell vállalni zsidó választóinkat. Ha a választóink jelentős része zsidó – márpedig az –, akkor szólunk hozzájuk is. Arról beszélünk, hogy Újlipótvárosnak részönkormányzatot szeretnénk, gyereksbarát kerület kialakítását tervezzük, zöldsávot akarunk kialakítani a Duna mellett, és meg kell oldani a parkolási gondokat. Mindennek a zsidósághoz semmi köze, de Újlipótváros egy sajátos területe Budapestnek. Ez azonban nem kampánytéma, mert nem ezért szavaznak rám.

– **Nem azért, mert zsidó, hanem mert zsidó értékeket, zsidó programot vállal föl.**

– Én abszolút föl vállalom a zsidó értékeket. Hogy ez mennyiben befolyásolja a választókat, nem tudom.

– **Honlapján található Eörsi Mátyas kifejezetten Izrael-barát nyilatkozata a Hezbollah elleni háborúval kapcsolatban. Azonosul a nyilatkozattal?**

– Teljesen.

– **Az Izraellel rendre kritikus Európai Unióval való barátság hogy fér meg Eörsi nyilatkozatával?**

– Az SZDSZ mindig kiállt az európai integráció mellett. Magyarország

Fotó: Toth Csilla

EU-tagként tudja befolyásolni a közös külpolitikát. Jelen esetben – belülről – fel tud lépni azért, hogy az EU hagyjon föl a Hezbollahnal szembeni struccpolitikával.

– **Aláírta-e a zsidó nemzetiségi kezdeményezést?**

– Nem. A zsidóság nem nemzeti kisebbség. Nem érzem nemzetiségi kisebbséghez tartozónak magam, bár vállalos sem vagyok. Megjegyzem, hogy az aláírásgyűjtés számos céljával egyetértettem. Nem szerencsés, hogy a Mazsihisz képviseli a százezres zsidóság egészét, hiszen csak 12 871-en vallják magukat a zsidó valláshoz tartozónak.

– **A magyarországi zsidó struktúrával tehát nincs megegyezés?**

– Mivel nem vagyok sem vallásos, sem hitközségi tag, nem hiszem, hogy a Mazsihisz engem képviselhet. Nem szerencsés, hogy nincs egy olyan zsidó ernyőszervezet, amely átfogná az összes zsidó szervezetet, de a nemzeti-ségi kezdeményezés nem megoldás erre a problémára. Nagyon pozitívnak tartom viszont a Zsidó Közösségi Fő-

rumnak mint ernyőszervezetnek a színrelépését. A Mazsihiszre visszatérve: nem szerencsés, ha egy egyház Kádár-korszakbeli struktúrája működik tovább. Ugyanakkor hitközségen kívüliként nem nekem kell eldöntennem, hogy Zoltai Gusztáv menjen-e vagy se.

– **A Hegedűs Gyula utcai zsinagóga előtt az azt meglátogatni szándékozó Tarlós Istvánt megpróbálta megakadályozni abban, hogy belépjen a zsinagógába, mert – mint mondta – Tarlós annak a Jobbiknak élvezi a támogatását, amely örökösei az ön nagymamáját gettóba záró politikai erőknék. Ez üzenet volt a választóknak, vagy esetleg marketingfogás?**

– Egyfelől szerettük volna Tarlós-nak átadni a programunkat, de ő ezt nem fogadta el. Tarlós azért jött az XI-II. kerületbe, hogy a helyi lakosokkal konzultáljon, e lehetőséget kívántuk megragadni. Másfelől pofátlanság, hogy ő, akit a Jobbik támogat, meglátogatta a zsinagógát. Egy antiszemita párt támogatásának elfogadásával a magyar szélsőjobboldal hagyományait viszi tovább: bár a szélsőjobboldali szavazók büdösek neki, de azért számít a szavazatukra. Ez azonban nem olyan dolog, amivel lehetne taktikázni, hanem abszolút erkölcsi kérdés.

– **Lát-e Újlipótvárosban valami zsidóságot? Ha igen, mit? Képvisezőként törekszik-e ennek megőrzésére?**

– Szeretnénk táblákkal megjelölni a volt védett házakat. Újlipótvárosnak – ahol senkinek nem kell attól tartania, hogy bármi érheti, ha kirakja a mezüzt az ajtófélfára – van egy sajátos, megőrzendő hangulata. A létező hagyományok továbbvitelét nagyon fontosnak tartom.

SZABÓ GYÖRGY

39 éves, nyomdász, vállalkozó (Fidesz-KDNP, 1. választókerület)

– Ön egyértelműen bevállalja zsidóságát, hiszen pártja XIII. kerületi szervezetének honlapján a következő található önről: „Zsidóként fontosnak tartom hazám, Magyarország szolgálatát...” Nem érzi-e, hogy ezzel kilóg a sorból a Fideszben?

– De. Mindig kilógtam a sorból. Izraelben éltem kilenc évet, a feleségem izraeli, kóser háztartást viszünk, zsinagógába járunk, a gyerekek zsidó óvodába illetve iskolába járnak. Zsidóként élek, zsidóként fogok meghalni. Ezt nem szabad eltitkolni. Ideje, hogy látható legyen egy olyan új generáció, amelynek a tagjai nem félnek. Nem felejtünk, nincs nap, amikor ne gyászolnánk a Soa áldozatait, de büszke zsidókként itt vagyunk és ezt ki merjük mondani. Kell, hogy lássák a félelemben felnőtt vagy abban megöregedett generációk tagjai: már nem kell félni. Remélem, hogy

Fotó: Szegő Péter

még azt a minél több évet, amennyit közöttünk élnek, kicsit mosolygósabban fogják tudni eltölteni. Jelszavam: tisztesség és tradíció. Úgy vélem, hogy – bár a magyarországi zsidók alapvetően SZDSZ- illetve MSZP-szavazók – üzenetem el fog jutni hozzájuk.

– Miért költözött Izraelbe? Miért költözött Magyarországra?

– 1989 tavaszán mentem először Izraelbe. Augusztusban visszajöttem, majd 1990 januárjában ismét kiutaz-

tam. 1999 júniusában kerültem vissza Magyarországra, mert a főnököm itt akart üzleti kapcsolatokat teremteni. 2000-ben megszűnt a céggel a kapcsolat és nem mentem vissza Izraelbe. A Magyarországra költözést hosszú távú lépésnek szántuk, ezért felszámoltunk Izraelben mindent, így itt maradtunk.

– Kérem, mutassa be saját, illetve pártja Izraelhez való viszonyulását!

– Két hazám van, Magyarország és Izrael. Mindkettőért bármikor bármire hajlandó vagyok. A pártom viszonya Izraelhez pedig aligha tér el bármely más parlamenti pártnak az Izraelhez való viszonyától. Az Izrael–Fidesz viszony elemzése nem az én dolgom, de ha a Fideszben ellenérzést tapasztaltam volna Izraellel szemben, nem indulnék fideszes jelöltként a választásokon.

– A Fidesz közeli Magyar Nemzet rendre erősen Izrael-ellenes cikkeket ad közre, Orbán Viktor kedvenc hetilapjáról, a Demokratáról nem is beszélve.

– Kétlem, hogy a Magyar Nemzet a Fidesztől kapná az utasításokat. Nem

„ALTERNATÍV” FŐPOLGÁRMESTER-ASPIRÁNSOK

Az izraeli feminista és a pesti kommunista

A Bálint Házban Kertész Péter újságíró moderálásával szeptember 9-én vitatkozott egymással a Magyar Kommunista Munkáspárt főpolgármester-jelöltje, Székely Péter, és egy volt főpolgármester-aspiráns, a független Mihály Éva.

Egy nappal korábban lejárt a kopogtatócédulák leadásának határideje; míg Székely Péternek sikerült a minimálisan szükséges 7035-nél több – összesen 9100 – kopogtatócédulát leadnia, s ezzel hivatalosan jelöltté vált, Mihály Éva nem tudta venni ezt az akadályt, így kiesett a további versenyből.

Az 1985 óta Tel-Avivban élő, 53 éves városgazda Mihály Éva – aki azért alijázott, mert nem akarta, hogy gyerekei, mint fogalmazott, „gyáva zsidók” legyenek – úgy véli: vannak ma Magyarországon olyan politikusok, akik a zsebüket sokkal közelebb érzik magukhoz, mint a közjót. Szerinte a fővárosban olyan gazdasági érdekeltségek dominálnak, amelyek nem Budapestet szolgálják,

s ez ellen kíván tenni. Hozzátette: Budapest élén „bárki legyen, csak ne a Demszky-csoport”, és „lehetetlen, hogy egy politikailag alkalmatlan embert tizenhat év után még egyszer megválasszanak”.

Székely Péter, az MKMP ifjúsági tagozatának, a Baloldali Front – Kommunista Ifjúsági Szövetségnek az elnöke, végzettsége szerint tanító. Úgy véli: „A városban tragikus állapotok vannak, ez a káosz csúcsa, anarchia van.” Az MKMP a győzelem esélye nélkül azért indított jelöltet, mert ez egy lehetőség arra, hogy a párt a fővárosról kifejtse a véleményét, ráadásul – tette hozzá – ő az egyetlen baloldali jelölt.

Mihály Éva nem egyszerűen zsidónak, hanem izraelinek azonosítja magát. Számára a zsidóság „egy hatalmas, mély kultúra, filozófia, tudás, amit jó, ha az ember ismer”. Hozzátette: elfogadhatatlan, amikor pesti – mint fogalmazott: „balbeteg” – zsidó barátai zsidóznak.

Székely számára a zsidóság mindig is nyilvánvaló volt, amit úgy él meg, „ahogy az ember megéli a reggelt és megéli az estét”.

hiszem, hogy pártlapról van szó, és nem érzem magam hivatottnak a *Magyar Nemzetet* kritizálni, a *Demokratát* pedig nem olvasom. Egyébként meggyőződésem, hogy az antiszemita vagy Izrael-ellenes írások nagy részének a tudatlanság az oka. A mostani háború izraeli áldozatairól, az izraeli károkról, az egymillió izraeli menekültről például alig esett szó. Ezért fontos, hogy ne sutogva beszéljünk a zsidóságról, a zsidóság ne legyen misztikum vagy tabutéma.

- Aláírta-e a zsidó nemzetiségű kezdeményezést?

- Természetesen. Aláírtam izraeliként. „Am Jiszrael chaj” („Izrael népe él”), tehát nemzet vagyunk és nemzetiség.

- Mi a viszonya a magyarországi zsidó struktúrához?

- Nem kielégítő. A zsidóságot a széthúzás, a konfliktusok jellemzik, és nem látok egy valamennyi zsidó véleményt megjelenítő szervezetet. Hogy ez a szervezet az Országos Zsidó Kisebbségi Önkormányzat, a ZSKF vagy a Mazsihisz lenne-e, teljesen mindegy. Elsőként egységet kell teremtenünk.

- Konkrétan: Zoltainak mennie kell?

- Nem nyilatkozom.

- Lát-e Újlipótvárosban valami zsidóságot? Ha igen, mit? Képvisezőként törekszik-e ennek megőrzésére?

- Sajnos nem látok ilyet. Látom a körzetemben a Hegedűs Gyula utcai zsinagógát, de ha kilépek a zsinagóga kapuján, nem látok semmi zsidóságot. Pezsgő zsidó kulturális élet legfeljebb nyomokban van. Reményteljes, hogy kezd felnőni egy generáció, melynek tagjai igénylik, hogy zsidó vagy zsidós szóalkotóhelyek jöjjenek létre Budapesten.

- Mi a véleménye arról, hogy pártja XIII. kerületi szervezetének honlapján a Horthy Miklós Társaság koszorúzással egybekötött megemlékezésre hívta az olvasókat Pátyra, a Horthy Miklós utcai emléktáblához, és hogy ugyanitt egy kattintással elérhető a Horthy Miklós Társaság honlapja?

- Bár a kerületi Fidesz honlapját nem én szerkesztem, nem határolódom el semmitől. A feladatomat nem a múltba nézésben látom. Azt akarom elérni, hogy ne folyjék sárdobálás; „kunbélá-

zás”, „horthyzás”. A gyerekeim jövőjét szeretném építeni. Olyan Magyarországot, ahol nincs antiszemizmus.

- Merker Dávidnak igaza volt, amikor a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga előtt felelősségre vonta Tarlós Istvánt, amiért az nem utasítja el a Jobbik támogatását?

- Nem. Tarlós István független jelölt, akit többek közt a Jobbik is támogat. Merker viszont egy párt képviselőjeként hivatkozott a Soa áldozataira. Nem hiszem, hogy bármelyik pártnak felhatalmazása van arra, hogy a Soa áldozatainak nevében elítéljen egy politikust. Anyám kisgyerekként a gettóban élt, nagyapámat agyonlőtték, de ezt nem fogom a politikai „zászlómra” tűzni.

- A KDNP képviselőjelöltjeként mi a véleménye Semjén Zsolt szakállasbábsziszásáról?

- Nem akarok politikusokat jellemezni, bár a szakállasbábsziszás távol áll a keresztény eszméktől. Engem a választóim érdekelnek, nem a politikusok. A választóimtól pedig pozitív a visszajelzés arra vonatkozóan, hogy egy zsidó fiú a Fidesz és a KDNP jelöltjeként elindul. ▶

Fotó: Szegő Péter

Székely szerint ottani mondatai vállalhatók, az izraeli zászlóra utaló ábrázolás szintén: fehér alapon kék horogkereszt, alatta és fölötte kék szögessdrót is, ez azonban nem antiszemizmus. A BF-KISZ elnöke egy kérdésre válaszolva hozzátette: a „baloldali antiszemizmus” kifejezés teljesen abszurd, és a „cionista megszállók” terminus technicus cionistákat és nem zsidókat jelent, Izrael pedig állami terrorizmust folytat. Mint mondta: ő az izraeli politikát ellenzi, nem Izraelt, és visszautasította az Izrael-ellenesség vádját. Az ideális az lenne – fűzte hozzá –, ha az egykori Brit Palesztina területén egy szekularizált és demokratikus zsidó–arab állam lenne. Szerinte Izraelnek – amely nem demokratikus – a valódi békét kellett volna keresnie. E béke fő letéteményese az ENSZ lehetne.

Mihály Éva felhívta a figyelmet arra a különbségre, hogy a Hamasz – amely kormányt alakított a Palesztin Hatóság területén – és a Hezbollah deklaráltan Izraelt kívánja elpusztítani, míg Izrael békében akar élni a szomszédaival.

A *Szombat* tudósítójának kérdésére Székely azt mondta: Izrael kiprovokálta, hogy támadást intézhessen Libanon ellen. A nyolc izraeli katona megölése, illetve kettő elrablása csak casus belli volt Izrael számára a támadáshoz. A tény, hogy a július 27-i tüntetésen többen Csúrkát éljeneztek, Székely szerint „enyhén megmosolyogtató, és vannak furcsa emberek a világon”.

Szegő Péter

Izraelre átvérve teljesen megszűnt a felek közti harmónia. A moderátor a libanoni néppel való szolidaritási tüntetésről, a *Szombat* honlapján megjelent tudósítást felhasználva kérte a vita résztvevőit a demonstráció elhangzottak kommentálására, melyen arab országok nagykövetei, valamint Székely Péter is felszólt. Utóbbi többek között ezt mondta: „[...] Az izraeli cionista gyilkosok több és több harcot, nyomort, pusztulást és halált hoznak Palesztinára és Libanonra.”

Mihály Éva felhívta a figyelmet arra a különbségre, hogy a Hamasz – amely kormányt alakított a Palesztin Hatóság területén – és a Hezbollah deklaráltan Izraelt kívánja elpusztítani, míg Izrael békében akar élni a szomszédaival.

ALPERN JULIANNA

35 éves, mesterfodrász (MSZP, 4. választókerület)

- Bevállalja?

- Be, de pártom nem a zsidóságom miatt indított engem ebben a körzetben, hanem azért, mert itt volt üreeds: a jelenlegi képviselő nem MSZP-színekben indul. A zsidóság abszolút nem jelenik meg a kampányomban. Nem tagadom, büszke vagyok rá, de a politikában ennek nincs helye. Ha megválasztanak, zsidónak és nem zsidónak ugyanúgy a képviselője leszek. Egyébként a választópolgárainak legfeljebb az egyharmada zsidó, s nyilván köztük is lesznek sokan, akik nem rám szavaznak.

- Finoman utalt rá, hogy volt párttársa és leendő ellenfele, Dárdai Zsuzsanna az MSZP-ből átlépett az SZDSZ-be. Miért hagyta el Dárdai a pártot?

- Nem szeretnék az ügyről nyilatkozni, mert nem ismerem minden részletét. Úgy látom, hogy személyes sértődésből hagyta ott volt pártját, amelynek jelenlegi mandátumát köszönheti.

- Kérem, mutassa be saját, illetve pártja Izraelhez való viszonyulását!

- Szanyi Tibor, akinek tavaszi választási kampányában részt vettem, az előző ciklusban – GKM-államtitkárként – többek közt a magyar-izraeli gazdasági kapcsolatokat koordinálta.

Foto: Tóth Csilla

A kerületben sok izraeli befektető is van, ők szívesen látott üzleti partnereink. Személyesen sok dolog köt Izraelhez: édesanyám napi kapcsolatban van Izraellel: kettős állampolgár, azonkívül izraeli jégtáncbíró. Tekintettel arra, hogy az Izraeli Műkorcsolya Szövetség székhelye Metullában van, közvetlen információink voltak a háborúról. Az izraeli béke esélyeit illetően pesszimista vagyok. Ma a jeruzsálemi bazáron fegyveres kíséret nélkül végigmenni nem célszerű.

- Aláírta-e a zsidó nemzetiségi kezdeményezést?

- Nem. Zsidó vallású magyar vagyok, nem érzem magam kisebbséginek.

- Mi a viszonya a magyarországi zsidó struktúrához?

- Nem hiszem, hogy nagyon át kéne alakítani. Nem vagyok vallásos, és

nem igazán látok bele a Mazsihisz dolgaiba. Örömteli, hogy egyre több zsidó iskola és óvoda van, és hogy egyre többen vállalják zsidóságukat.

- Nem gondolja disszonánsnak, hogy a Mazsihisz százezer, s nem a népszámlálás szerinti 12 871 ember nevében lép föl, és az állam is ekképp tárgyal vele?

- Ez problematikus.

- Lát-e Újlipótvárosban valami zsidóságot? Ha igen, mit? Képviseleként törekszik-e ennek megőrzésére?

- Nem az én választókerületemben, de Újlipótvárosban van a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga, ami nagyon szépen megújult. Ezt becsben kell tartanunk.

- Figyelembe véve, hogy az újlipótvárosi zsidóság túlnyomó része nem jár zsinagógába, van-e egyéb koncepciója Újlipótváros zsidó jellegének megtartására?

- A közelmúltban több ház épült itt, többek közt az én körzetemben a Kleopátra-ház, ahol sok zsidó él, jelentős részük fiatal. Remélem, hogy tartósan itt maradnak, mert súlyos problémája a kerületnek az elöregedés. Szerencsére ez ellen hat, hogy egyre több fiatal – zsidók és nem zsidók – költözik vagy költözik vissza Újlipótvárosba. Zsidó közösségi hely létrehozásán nem gondolkodtam, de szívesen csatlakoznék egy ilyen kezdeményezéshez. Én a választókerületben élő valamennyi polgár érdekét egyformán kívánom képviselni.

Szegő Péter

Tisztelt olvasók és üzletfelek!

Tájékoztatjuk Önöket, hogy ingatlan hirdetési rovatot indítunk. Várjuk mindazon magánszemélyek és ingatlanirodák jelentkezését, akik megbízható és költséghatékony módon, igényes célközönség számára szeretnének hirdetni.

Előfizetők részére a hirdetési díj 480 Ft/ingatlan, egyéb esetben magánszemélyeknek 980 Ft/ingatlan.

Ingatlanirodák médiaajánlatunkat a www.szombat.org internetes oldalunkon tekinthetik meg.

Jó üzletkötést kívánunk!

A Csalogány Ingatlaniroda jól képzett, gyakorlott, megbízható ügyintézői várják Önt a Csalogány u. 21.sz. alatt. Nívós kiadó és eladó ingatlanokkal foglalkozunk az I.-II.-XII.-XI. kerületekben és a Pesti Belvárosban is.

- I.Erőd u-ra néző luxus módon felújított, 91 m²-es, két különbejáratú szobás, napos, IV.emeleti liftes, szép házban lévő lakás reális áron eladó. ■ 26.900.000.- Ft. ■ Tel: 06-30-242-8316.
- I.TOLDY F.u. Vár alatti csendes utcában, 72 m² lakótér + erkélyes 2.5 szobás, nagykonyhás, külön étkezős lakás. ■ 30.000.000.- Ft. ■ Tel: 06-20-216-9797.
- I. DONÁTI u. csendes, Vár alatti, emeleti 74 m²-es, jól alakítható, kétszobás, galériázható, felújítandó lakás eladó. ■ 18.000.000.- Ft. ■ Tel: 06-20-972-5360

VÁR HÖZ
Ingatlanforgalmazó és Tanácsadó Hft.

[1] 302-4817 • info@lakascentrum.hu

Újlipótvárosban, Szent István park közelében 72 nm-es, 2 + fél szobás, 2 erkélyes, harmadik emeleti szép lakás 24,5 Millió forintért eladó. Tel.: 06-20-9-326-428

Csak a mókusok néznek be az ablakán! II. Pasaeréten klasszikus villéület második emeletén (lift nincs) 110 nm-es 4,5 szobás, nagy teraszos lakás autóbeállással eladó. Ár: 52,9 MFt Tel.: 06-20-544 4866

I. Ha szép, tágas, nagy belmagasságú lakást szeretne és nem akar a felújítással bajlódni, akkor ezt a lakást keresi! Gellérthegy utcai 130 nm, 5 szobás, 2 fürdőszobás magasföldszinti lakás. Ir. ár: 49,5 MFt. Tel.: 06-20-544-4866

Kóser eljárás?

Közép-Európa egyetlen zsidó kórházába, a Szeretkórházba a zuglói Amerikai útról érkeznek meg az ápolásra szorulóak. A rendkívül kellemes, zöldövezetben működő intézményt a Mazsihisz működteti. A Szeretkórház az elmúlt évtizedek óta folyamatosan fogadja a betegeket, s az egyházi javak visszaadásáról szóló törvény alapján 1993-ban visszakapták a mai II. Belgyógyászat épületét. A tavaly júniusban átadott új ápolási szárnyal együtt 378 ággyal működik az intézmény. A Szeretkórház működését és fejlődését – legalábbis saját honlapja alapján – sikertörténetnek is nevezhetnénk: 2005-ben új ápolási szárnyat adtak át, ettől az évtől kezdve pedig az úgynevezett „húsosbüfé” is megkezdte működését. S valóban: a betegeket és a hozzátartozókat kellemes látvány fogadja az Amerikai úti főbejáratot átlépve. Ama bizonyos kórházkapuhoz érve azonban az utóbbi időben kellemetlen meglepetés érheti az „újdonst” hozzátartozókat, ugyanis szűrőpróbaszerűen átkutatják a látogatók által behozni kívánt „hazai” élelmiszert, s a nem kóser eledelt nem engedik be az intézmény területére. Szinai T. József, az intézmény gazdasági vezetője úgy árnyalta a képet, hogy egyetlen látogatót sem kutatnak át, hanem arra kérik a vendégeket, mutassák be a táskáikat. Az igazgató azt is leszögezte, hogy a vezetőség a tréflit sosem engedte be a kórházba.

Egy beteg hozzátartozója mesélte el, miként nézik át az élelmiszereket a táskában.

„Eléggé variabilis a vizsgálat menete. A kapu előtt álló vallási felügyelő minden egyes táskába belekukkant, és minden egyes nem kóser ételt elvesz. Ki tudja, miért, de a bontatlan Danone-joghurtot, a százszázalékos gyümölcslevet, valamint az ásványvizet és a bontatlan csomagolását kávé beengedik. Külön hangsúlyt fektettek arra is, hogy pészahkor kizárólag a pészahi vágást vihettem be. Ta-

lán számukra természetes, hogy az ember állandóan a Dob utcai kóser boltba futkos, de nekem sajnos nem. Persze testmotozást még nem végeznek, úgyhogy léteznek fantáziadús becsempészési lehetőségek is. De még mindig jobbnak tartom, hogy egy vallási felügyelő végzi el az ellenőrzést, mivel kezdetben a kitetovált portások kutakodtak, s nem éppen a lelegegánsabb modorban” – mesélte egy „tősgyökeres” látogató. Egy beteg pedig arról panaszkodott, hogy a Rothschild kóserpultja szinte megfizethetetlen a rokonai számára, és sokszor idő sem marad arra, hogy kóser boltba járjanak bevásárolni. „Az itteni büfék már három illetve öt órakor bezárnak, szombaton pedig megáll az élet.” Ugyancsak egy rokon számolt be arról, hogy a kórházzal szembeni cukrászdá-

ban vette meg a friss flódnit és egy adag fagylaltot, amit azonnal kidobatt a vallási felügyelő. Noha elvileg érthető, hogy egy szigorú vallási szabályokat követelő vallási intézménynél mindenkinek igazodnia kell az előírásokhoz, mégis valami hiba történhetett a „gépezetben”. Váratlanul és felkészületlenül értesültek a betegek és a rokonaik, hogy a vezetőség egy ideje sokkal szigorúbban veszi a kóserság betartását.

„Sohasem engedélyeztük a nem kóser ételek behozását a kórházba, hiszen az egyetlen elvárásunk a nálunk fekvő betegektől, hogy tartsák be a vallási szabályt, és kóser ételeket fogyasszanak. A vezetőség azonban visszautasítja, hogy bármilyen ételt kidobtatna: a nem kóser élelmiszert a portán erre rendszeresített

hűtőszekrényben tároljuk, és távozáskor visszaadjuk az érintetteknek” – fejtette ki az igazgató főorvos. Dr. Deutsch Zsuzsa szerint egy zsidó kórházban például igen rosszul venné ki magát, ha szalonnát is tárolhatnának a hűtőszekrényben, amit a vallási előírások sem tennének lehetővé. „A megváltozott, sokak által »megszigorított« szabályokat és ellenőrzést pedig amiatt vezettük be, mert a tejesbüfé mellett sikerült húsosbüfét is nyitnunk, így minden élelmiszer beszerezhető a kórházban, egyetlen beteg sem szorul rá, hogy »kintről« hozasson ételt magának. Noha a húsosbüfé létesítéséről falragaszokon tájékoztattuk az érintetteket, talán nem kommunikáltuk kellőképp sem a betegek, sem a környezet számára, hogy a húsosbüfé megnyitása miatt még szigorúbbak leszünk” – magyarázta a főigazgató. Arra a kérdésre, hogy nem drágábbak-e a kórházi kóser büfé árai, Szinai T. József gazdasági igazgató válasza helyett a büfékhez vezetett. Valóban, az árak talán még kedvezőbbnek is nevezhetők, mint a „kinti” üzletekben: 10 dekagramm hal 380 forint, a máj 10 dekagrammja 140, egy darab fasírt 180 forintba kerül. A kóser hamburgerért 300 forintot kell fizetni, míg egy linzerkoszorúért 100 forintot kérnek a büfében.

Megkerestük a Szeretkórház egyik beszállítóját is: Szántó György, a Carmel Vendéglátó Kft. vezetője azonban határozottan ellentmondott azoknak a híreszteléseknek, hogy a sütemények egyedüli beszállítójaként monopóliumhelyzetét kihasználva „nyerészkedne” a kórházon. „Emberileg mélyen elszomorítanak az efféle feltételezések... Azt azonban szeretném nyilvánosságra hozni, hogy önköltségi áron viszem a süteményeket a kórházba, tehát egyetlen fillért nem keresek az »üzleten«” – szögezte le a Carmel ügyvezető igazgatója. Némileg markánsabb hangot ütött meg az ügygel kapcsolatosan Lőwy Tamás. A Szeretkórház kóserságát felügyelő

rabbi szerint a betegek önszántukból választják a Szeretkórház szolgáltatásait, ám ez azzal is jár, hogy az ellátás mellett „kötelezettségeket is vállalnak”. „A Mazsihisz által fenntartott egyetlen zsidó kórház vagyunk az országban, magától értetődő a kóser étkeztetés és a tréfli kitiltása. S e nézőpontból az sem mérvadó, hogy a betegek zöme korábban nem kóser konyhát vezetett” – érvelt Lővy Tamás. A rabbi, aki a „húsosbüfé” megnyitásának egyik élharcosa volt, így fogalmazott: „Nem szeretném látni, és a jövőben sem fogom eltűrni, hogy az ortodox Kohn bácsi mellett fekvő beteg tepertős pogácsát majszolhasson...” A Szeretkórház vezetősége tehát két érvelvel hártja az intrikákat: egyrészt a büfék ugyanolyan árakkal dolgoznak, mint a kórházon kívüli üzletek, másrészt „egy nem kósert fogyasztó beteg bármikor el tudja fogyasztani a kórház kóser ételeit, viszont a kósert tartó ápoltak elé nem kerülhet tréfli.” A vezetőség teljes mértékben kiáll amellett, hogy a vallásos kisebbség érdekeit védi az intézmény, és vállaltan őrzik és ápolják a zsidó tradíciókat.

„Húsosbüfé a Szeretkórházban? Nem tudok róla!” – hangzott el az egyöntetű vélemény kérdéssünkre a hozzátartozóktól, akiknek sejtelmük sem volt az új büfé létezéséről. „Ki kellett volna írni az intézményben, hogy megnyílt, hiszen magától hallom először az információt” – csodálkozott az egyik hozzátartozó, aki némi utánajárást követően megtalálta a részleget, amit nem kis malíciával „utasellátónak” nevezett. „Rántott gomba, tonhalas szendvics, rántott hús és társai. Mindamellett olyan hidegkonyhai készítmények is kaphatók a húsosbüfében, mint a majonézes gomba... Egy fél grillcsirke pedig 750 forintba kerül, de ezt előre meg kell rendelni. Eddig még nem tolongtak érte” – mesélte újsütetű tapasztalatait látogatónk. „A legnagyobb gond azonban a nyitva tartással van: hiszen háromkor – még munkaidőben – bezár a büfé, s utána sem a hozzátartozók, sem a betegek nem vásárolhatnak, maximum, ha a nővérektől szívességet kérnek.” A rokonok és a betegek tehát egyaránt az információ hiányát kifogásolják mind a szabályok szigorítását, mind a húsosbüfé megnyitását illetően.

Beszterczey Judit

Őszi ünnepek

A z őszi ünnepek (Ros Hasana, Jom haKipurim, Szukkot) közül a két előbbi központi témája tetteink mérlegelése, a bűnök és vétkek megbánása, ezt követően pedig az égi ítélet, illetve annak végrehajtása. A bűnök és vétkek megbánására a legegyszerűbb használati útmutató Rambam (Maimonidesz) Misne Tórájának Hilkhot haTsuva (A megtérés törvényei) szövege szolgáltatja.

„Ha valaki megszeg a Tórából akár csak egy parancsolatot is, legyen az akár pozitív, akár negatív parancsolat, akár szándékosan tette, akár véletlenül, *tsuvat kell csinálnia* (meg kell térnie), és abba kell hagynia vétkeit, köteles megvallani Isten színe előtt, ahogy mondván: »Egy férfi vagy nő, aki (...) köteles megvallani a vétket, amit elkövetett.« (4 Móz. 5. 6-7) Ez a szóbeli megbánásra vonatkozik. (...) Hogyan vallja meg? Mondja azt: »Könyörgök Hozzád, vétkeztem, megszegtem törvényedet, bűnös vagyok előtted, mert így és így cselekedtem. Megbántam és abba hagytam bűnömet, és soha többé nem követem el ugyanezt.« Ez a megvallás lényege.”

A szöveg tovább részletezi, milyen bűnöket (pl. Isten vagy embertársunk ellenieket) hogyan és ki előtt kell megvallani (Isten, a sértett fél vagy egy közösség előtt), mikor (bármikor, de főleg Jom HaKipurimkor vagy halálunk napján), mivel és hogyan nyerhető bocsánat, milyen bűnöktől lehet megtérni és melyektől nem. A második fejezet azt tárgyalja, hogyan lehet elérni a tökéletes megtérést: „Ha valaki olyan helyzetbe kerül, amely már egyszer megtörtént vele, és módjában állna elkövetni ugyanazt a bűnt, de tartózkodik attól és nem teszi meg, kizárólag a megtérése miatt, és nem félelemből vagy mert nincs hozzá ereje.” Rambam példát is hoz: Ha valaki egy asszonnyal vétkezett és tiltott sze-

xuális kapcsolatba keveredtek, a tökéletes megtérő bűne megbánása után, ha ugyanabba a helyzetbe keveredik lehetőleg ugyanott, ugyanazzal az asszonnyal, akivel ugyanúgy módjában állna elkövetni ugyanazt a bűnt, de nem teszi meg, ekkor tekinthető tökéletes megtértek. Ha bármely körülmény megváltozik (például a nő közben elveszti vonzerejét, nincs elég idő vagy hideg van a szobában), és a bűnét már megbánó a megváltozott helyzetben utasítja vissza a kísértést, szintén megtértek tekinthető, de nem hajtották végre a tökéletes megtérést. A tökéletes megtérés rambami definíciója tagadja tehát a héraikleitoszi folyót (amibe nem lehet kétszer belemenni), de egyúttal ellentmondani látszik a keresztény kultúrkörben elterjedt végletes vezeklési módszereknek is, mivel nem várja el, hogy a megtért elzárkózzon a világtól, és aszketikus életet éljen (az illetőnek módjában van újra és újra intim helyzetbe keveredni tiltott partnerével).

A megtérés a rambami elképzelés alapján függ személyes akarunktól és cselekedeteinktől (megbántuk, visszautasítjuk, nem követjük el újra ugyanazt a vétket), de függ a külső körülményektől is, mint a Rambam által említett példában lehet az a szoba hőmérséklete vagy partnerünk múlt-kor szépsége és vonzereje.

A Jeruzsálemi Talmud közöl egy különös történetet egy második századi misnai bölcsről, Elisa ben Abujáról. Elisa kicsiny gyermekkorától kezdve Tóráat tanult.¹ Tekintélyes bölcs lett, de életének egy adott pillanatától kezdve nem saját nevével említi a források, hanem *Ahérmek*, azaz „Más”-nak nevezik, ami arra utal, hogy eretnek lett, aki az akkori rabanita állásponttól eltérő nézeteket vallott. Hogy pontosan miféle eretnokség híve lett, a szövegek alapján nem tudjuk biztosan meghatározni. A vele kapcsolatos történetekben többféleképpen lázad és lázít a Tóra ellen. A

történetek szerint Tórát tanuló gyerekeket gyilkolt² vagy szétzavarta őket,³ a „*malsinut*”, azaz a besűgés bűnét követte el, és elmagyarázta a rómaiaknak, hogyan lehet szombat-szegésre kényszeríteni a zsidókat,⁴ illetve nyilvánosan megszegte a legszigorúbb tilalmakat. A talmudi történet szerint Elisa szombaton épp tanítványaival, Rabbi Méirrel beszélget, és lenyűgözi különleges Tóra-tudásával. A tanítvány megkérdezi mesterét: „Ekkora tudásod van, és nem térsz meg?” Elisa azt válaszolta: „Nem tudok.” Méir kérdezte: „Miért?” Elisa válasza: „Egyszer, amikor Jom Kipur szombatra esett, áthágtam⁵ lovon ülve a Szentek Szentjének helyén. Akkor a Szentélyből megszólalt az Égi Hang és azt mondta: »Térjete meg, lázadó fiak! (Jeremiás 3. 22) – kivéve Elisa ben Abuját, aki ismeri erőmet, mégis fellázadt ellenem.«”

Létezik tehát olyan eset, ahol Isten nem adja meg a megtérés lehetőségét. Kérdés, hogy Elisa fentebb felsorolt bűnei okai vagy következményei a megtérési lehetőség megvonásának (a talmudi történetek sorrendje nem jelent feltétlenül kronológiai sorrendet), és azt sem tudjuk meg biztosan, Elisa hajlandó lenne-e megtérni. Egy következő történet ugyanerről a két bölcsről szintén nem oszlatja el a kételyeket: Néhány évvel később Elisa megbetegedett. Elmentek Rabbi Méirhez, és hírül adták neki, hogy mestere nagyon beteg. Méir elment meglátogatni,

megkérdezte tőle: „Nem fogsz mégis bűnbánatot gyakorolni?” Elisa így válaszolt: „Ha valaki megbánja bűneit, el lesz fogadva a bűnbánata? Nem az van-e írva: »*Ember, térj vissza a porba!*« (Teh. 90. 3) Amíg életed átkozott, el lesz fogadva a megtérés?” Ebben a pillanatban Elisa felzokogott, és meghalt. Rabbi Méir pedig nagyon megörült, és azt mondta: „Mesterem mégiscsak megtért.”

Makacs lázadónk sírását Rabbi Méir (még makacsabbul) a megtérés szándékának értelmezve, az előző történetből ismert isteni elutasítás ellenére azonnal levonja a következtetést, miszerint mestere megtért. A legutolsó talmudi történet szerint tehát a megtérés egyetlen kritériuma a vétkes akarata, külső körülmények pedig akkor sem befolyásolják ezt az elhatározást, ha Isten maga adta tudtul a megtérés lehetetlenségét.

A későbbi rabbinikus hagyomány azonban nem feltétlenül osztja Rabbi Méir optimista véleményét, Elisának csak az „Aché”-re válása előtti mondatait idézik, őt magát pedig említeni sem szeretik. Elisa csak a haszkala (zsidó felvilágosodás) szekuláris körében válik ismét népszerűvé, ahol viszont öntudatos lázadót csinálnak belőle, a hagyomány bilincseit magáról lerázó hőroszt, miközben eltekintenek mind felsorolt bűneitől, mind pedig a Rabbi Méir által feltételezett megtéréstől.

Sturovics Andrea

Jegyzetek

¹ A Tóra-tanulásról fennmaradt mondásiban a fiatalok tanulási előnyeit emeli ki: fiatalon tanulni olyan, mint tintával tiszta papírosra írni, öregkorban tanulni viszont olyan, mint maszatos papírra tintával írni. Lásd: mÁvot 4. 20. Az Ávot di Rabbi Nátán 24 a jó cselekedetekkel kapcsolatban fűz mondasokat a nevéhez.

² Azt mondták róla: „Minden olyan bóchert megölt, aki kitüntette magát a Tóra-tanulmányok során.” (jHag) vö. még: „Azt beszél, hogy (Ahér) fogott egy kést, és felvagdalta a (Tóra-tanuló) gyereket, majd elküldte (darabjait) tizenhárom tanházba. Mások azt mondják, hogy Ahér azt mondta a (gyereknek): „Ha lenne nálam egy kés, feldarabolnának.” Lásd: bHag 15a.

³ „... (Ahér) kiment a piacra, és ahogy gyerekeket pillantott meg tanítójuk előtt, azt mondta nekik: »Ti mit ültök itt, mire pazaroljátok az időtöket? Egyikötök foglalkozása építész, a másiké ács, a harmadiké vadász, a negyediké szabó.« Ahogy ezt meghallották, mind otthagyták őt (a tanítójukat) és szétszaladtak.” Lásd: jHag.

⁴ „Az üldöztetés idején (a rómaiak) a zsidókkal terheket cipeltettek, de ők (szombaton mindig) ketten vitték egy ember terhét. Elisa erre azt tanácsolta (a rómaiaknak): »Kényszerítsétek őket, hogy mindenki egymaga végezze munkáját!« Elisa elérte, hogy mindenki maga végezze a saját munkáját, de a zsidók ezek után a terheket, amiket (szombaton) cipelniük kellett, letették közterületen, hogy ne keljen magánterületről közterületre szállítani a terheket. Elisa azt tanácsolta a rómaiaknak: »Cipeltessetek velük amforákat.«” Lásd: jHag. A történet jelentése az, hogy Elisa tanácsokat adott a rómaiaknak, hogyan lehet olyan módon dolgoztatni a zsidókat, hogy azoknak feltétlenül meg kell szegniük a vallási előírásokat.

⁵ Szójáték: ugyanaz a szó fejezi ki egy területnek és egy szabálynak az áthágását.

שנה טובה

**Minden kedves
Olvasónknak
jó évet kívánunk!**

A Szombat szerkesztősége

A Szombat

Gyerekrovata

az Interneten

Fritz Zsuzsa az őszi
ünnepekről

Kattanj ránk!

www.szombat.org

„Nem hittem, hogy ezt négy évvel meg lehet úszni”

Interjú Engländer Tiborral, a Magyarországi Cionista Szövetség elnökével az 1945–1956 közötti időszakról

– Mikor lettél tagja a Hasomér Hacairnak?

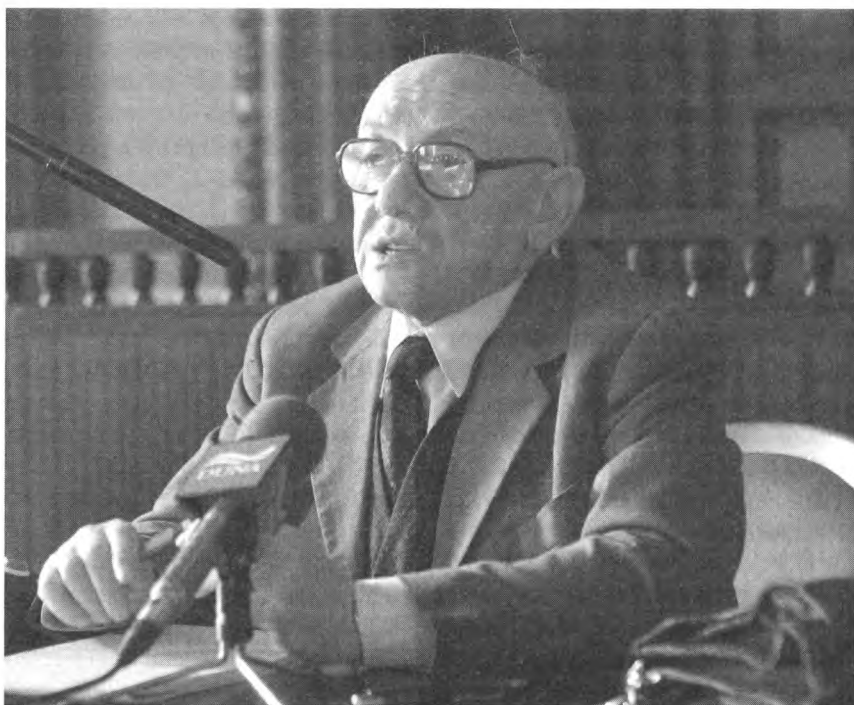
– Az iskolában egyik nap láttam egy falíújságot. Az volt ráírva: Soha több Auschwitzot. Ez hatalmas gondolat volt számomra: tényleg, csinálunk egy zsidó államot, és akkor az üldözéseknek egyszer s mindenkorra vége. 1946. április 4-től már a Somérban voltam. Ennek központja a Köröndön volt, épp Kodály Zoltán lakása felett. Ehhez fűződik egy anekdota: a fiatalok ott énekeltek, táncoltak, nagy zajjal voltak, és egy idő múlva megjelent Kodály: „Ezt nem lehet elviselni, ilyen zajban nem lehet komponálni!” Mire az egyik azesz pónem gyerek megszólalt: „Jó kifogás.”

– Emellett voltak beharcok is a cionista mozgalomban. Te egyszer elmesélted, hogy rész vettél egy „partizánakcióban”.

– A Bétár, a revizionista mozgalom ifjúsági szervezete bált rendezett a New York kávéházban. A bevételből szerettek volna alijázni. Mi akkor még nagyon haragudtunk a Bétárra, mert az volt az álláspontunk, hogy az Irgun meg a Stern csoport terrorcselekményeket hajtottak végre, és a baloldal ezeket nem támogatta. Haragudtunk egymásra, és én valóban egy bűzbombát hajtottam el a bálban. Az ilyesmi akkor nem volt idegen tőlem. De mára az akkori Bétárról nagyon megváltozott a véleményem.

– Az akkori Somér a Bétárt időnként fasisztának is nevezte.

– Ez igaz. Egyébként a Bétár Magyarországon nem volt jelentős szervezet. (Mellesleg: kiadványukba Kaján Tibor rajzolt, már akkor ezen a néven.)

Fotó: Mayer András

– A Hasomér Hacair volt a legerősebb cionista szervezet?

– Messze a legerősebb. A pesti zsidó nem nagyon vallásos, ugyanakkor majdnem mindenkinek messianisztikus elképzelései voltak. És a Hasomér Hacair olyan nevelést nyújtott, amit a mai napig a pubertás kori nevelés csúcsának tekintek. Soha nem tapasztaltam, hogy ennél többet lehetne kihozni egy emberből: tehetséget, önfeláldozást. Kialakított egy természetesen egészséges mentális állapotot súlyosan megviselt gyerekeknél. Eközben a nevelők maguk is 16-18 évesek voltak. A nevelési módszer ugyanis az volt, hogy egy vagy két korcsoporttal feljebb álló nevelte a fiatalabbakat. Meglett korú felnőttekre is emlékszem: valójában huszonéves fiatalok voltak. Ez nagyon alapos, pszi-

chológiai ismeretekkel jól alátámasztott képzés volt. Kis, 7–12 fős csoportokba, ún. kvucákba voltunk szervezve. Ez az optimális csoportnagyság, ahol mindenkinek megvolt a funkciója. A pénzünket mindig összeadtuk, így kaptunk öt forintot egy hétre.

– Hány tagja volt a somér mozgalomnak országosan?

– Jó pár ezer lehetett, és ebből 1948–49-ig több ezren alijáztak. Hogy milyen kiváló volt ez a közeg, azt mutatja az 1945–49 közötti cionista irodalmi munka. Rengeteg újság jelent meg akkoriban, bennük kitűnő költemények. A Hasomér Hacair minden évben megjelentetett egy új haggadát. Ez nem volt vallásos kiadvány: versekből, prózai részletekből állt, volt benne fordítás is héberből.

– **Hogy élted meg azt, hogy a testvérideológia, a kommunista mozgalom egyre fokozza a nyomást a Somérra, majd végül betiltja a mozgalmat?**

– Eleinte a különbségek nem voltak olyan élesek. Megvoltunk egymás mellett, és mi nagyon hittünk abban, hogy ez az ellenzés csak valami félreértés. A betiltást nagyon nehéz volt feldolgozni. Marxizmusban nevelkedtünk. Apám 1913-as SZDP-párttag volt, így az MSZMP-tagságába beszámították ezeket az éveket is. Volt illegitimitásban, egy évig emigrációban is. A mozgalomnak komoly szerepe volt abban, hogy művelődött, nyelveket tanult.

– **Szóval, hogyan fogadta a Somér a mozgalom betiltását?**

– Úgy, hogy szolidárisak vagyunk a szocialista magyar állammal, és ha betiltanak, akkor elmegyünk – ami amúgy is célunk volt. Viszont akik valamiért nem alijáztak, azok közt fennmaradt egy nem is kicsi illegális mag. Ebben lehetett olyan hatvan fő. Meir Jári, a Somér akkori nemzetközi vezetőjének a jelszava volt, hogy kitarunk, amíg a Galut utolsó zsidója is alijázik. Nem harcoltunk a rendszer ellen, de azt mondtuk: nem hagyjuk magukra a zsidókat. Ez persze nem volt egységes álláspont a Somérban. A többség azt mondta, hogy nem kell csinálni semmit. De mi néhányan nem ezt gondoltuk. Azt hittük, az alijapórlémák rövid időn belül megoldódnak. Hiszen még 48 áprilisában százával mentek el az országból, nem tudtuk, hogy ezután elaknásítják a határokat. De minden esetre úgy gondoltuk, legyen itt valaki, aki a dolgokat kézben tartja.

– **Ki döntötte el, hogy te leszel ez az ember?**

– Nos, nem teljesen az én döntésem volt.

– **Milyen érzés volt marxista cionistaként elszenvedni a kommunista párt üldözését?**

– Azt mondtuk: ezek az alakok azt hiszik rólunk, hogy mi fasiszták vagyunk, hogy meg akarjuk dönteni a rendszert. Ez borzalmas, de hát ez félreértés. Marxistaként még hittünk a rendszerben. Aztán megjelent magyarul Sztálintól a *Nemzetiségi kérdés*.

Eszerint a nemzetiség három kritériuma a közös föld, a közös történelem és a közös nyelv. Mivel a zsidóknál ezek nincsenek meg, a zsidók nem nép és nem nemzet. Hivatkoztak arra, hogy Lenin is bajnak tartotta a cionizmus erősödését a zsidók körében. Aztán Molnár Erik egy beszédében fellépett „az antiszemitizmus és a cionizmus ellen”. Az egyik ifjú filozófus, aki korábban maga is cionista volt, sokat beszélt arról, hogy a szocialista cionizmus valójában trockizmus. Aztán itt volt a jugoszláv ügy. A Rajk-

Végül négy évre ítélték fegyverrejtegetés, rendszer elleni izgatás címén. Mikor meghallottam, ujjongtam: nem hittem, hogy négy évvel ezt meg lehet úszni.

per idején apám is, én is hallgattuk a jugoszláviai magyar adót, Újvidékről. Ott azt mondták: elvtársak, ti elhiszitek rólunk ezeket a rágalmatokat? Számunkra ez meggyőző volt. Szóval kezdtük úgy nézni a kommunista pártot, hogy ezek sem tévedhetetlenek. De még nem akartuk elhinni, hogy valami szörnyűséggel állunk szemben. Hogy komoly bajok vannak, azt sokan láttuk, de a hitünk megmaradt, hogy ezek a kezdeti nehézségek, a forradalom sok gonddal jár. Miután elkezdődött a Slansky-per és megtudtuk, hogy Mordechai Orennel* mi történt, attól kezdve rosszabbodtak a dolgok. Ez a per már nem volt elfogadható számunkra, de még ekkor is úgy gondoltuk, itt talán valami tévedés van. Amikor a szovjet orvosper elkezdődött és azt állították, hogy Zsdanovot a zsidó orvosok tették el láb alól úgy, hogy félrekezeltek, akkor azt mondtuk: ez képtelenség, ez hülyeség.

– **Miután betiltották a mozgalmat, az illegális cionista munka miből állt?**

– Illegális foglalkozásokon a cionizmust, a judaisztikát tanulmányoztuk. Próbáltunk kapcsolatba lépni olyan zsidó fiatalokkal, akikről azt gondoltuk, hogy alija ügyben érdemes velük foglalkozni.

– **Gondolom, az ÁVO-n mindent tudtak rólatok?**

– Igen, beépítettek hozzánk egy embert, aki rajtunk keresztül kapcsolatba került az izraeli követséggel is.

– **Vajon miért nem csaptak le rátok azonnal?**

– Azt gondolom, amíg a szovjet deklaráció nem jött ki, hogy a szocializmus legnagyobb ellenségei a cionisták, addig az ÁVO-nak nem volt programja, hogy velünk foglalkozzon.

– **Biztonságban érezted magad?**

– Egyáltalán nem. Állandóan frászban voltunk. Sőt, mondhatom, az lett volna a meglepő, ha nem tartóztatnak le.

– **Az illegális munkát nem szüneteltették?**

– Voltak időszakok, amikor szüneteltettük.

– **Mikor tartóztattak le?**

– 1953. január 29-én. Előző nap a legjobb barátom lakásán jártam. A szobájában az íróasztalon láttam egy indigót. Amikor kiment a szobából, megnéztem az indigót, amin jól látszott, hogy mit másoltak vele. Részletes jelentés volt rólam. Máig sem tudom, hogy ez megrendezett jelenet volt-e. Amikor visszajött a szobába, látta, hogy olvasom az indigót, és elkezdett összevissza beszélni. Hazamentem, felhívtam a többieket, hogy baj van. Másnap délelőtt a barátom felhívott: nagyon szeretne velem beszélni és tisztázni a dolgokat. Átmentem, ott már vártak és elvittek.

– **Hány embert fogtak le veled együtt?**

– Volt, akít már hónapokkal előttem lefogtak. Velem együtt Kovács Editet, a Schmelczer Kornélt, Pollák Tibit, Forgács Chaimot és Fényes Pistát (Dan Dalmatot). Utánunk lefogták Signer Jutkát és némileg tőlünk függetlenül Steiner Júliát és Radó

Miklóst. Körülbelül tíz embert tartóztattak le közvetlenül a cionista ügyben. Ekkor már sejtettem, hogy bennünket be akarnak építeni a magyar cionista perbe. Tudtuk, hogy ha van egy szovjet koncepció per, az végigviharzik az összes szocialista országon. Fel sem merült bennem, hogy a tárgyaláson majd tisztázzák az igazságot. Már láttuk, hogy kikkel van dolgunk. De a végső konzekvenciát még nem vontuk le.

- Bántalmaztak téged a kihallgatások során?

- Igen. Eleinte próbáltam okoskodni, aztán rájöttem, hogy ha azt teszem, amit akarnak, akkor békén hagynak.

- Azt kellett aláírnod, amit eléd tettek?

- Nem. Kihallgattak, elmondtam a magamét, aztán ők leírtak valami mást és ezt kellett aláírni.

- Ez az Andrássy út 60.-ban volt?

- Nem, a Belgrád rakparton, abban az épületben, ahol később a Történelemtudományi Intézet volt.

- Mire számítottál?

- A cellámban hallottam, ahogy az örök – akik valami szemináriumon vagy Szabad Nép-félórán vettek részt – mind a zsidó orvosokról beszéltek. Nagyon megijedtem, mert azt hittem – és ez volt az egyetlen logikus gondolat abban az időben – hogy elítélték őket, márpedig ha Zsdanov elvtárs meggyilkolása a vád, akkor élve nem ússzák meg. És azok, akik ebbe bele vannak keverve, mint én, szintén nem sok jóra számíthatnak. Ezt korábban mondogatták is nekem: „Nézzé, Engländer, ha mindent bevall, akkor talán megússza.” Mármint élve. Jóval később kiderült, hogy az örök akkor épp az orvosok szabadon bocsátásáról beszéltek. De nekem fogalmam sem volt, mi történik a világban. Utána néhány nappal felvittek a kihallgató tisztémhez, aki elkezdte: „Engländer, maga főiskolára járt, biztos nagyon jól tud magyarul. Át kéne nézni ezeket a jegyzőkönyveket, hogy kijavítsuk, ami nem jól van mondva.” Azt hittem, nyelvtani hibákra gondol. Volt előtte egy halom dosszié. Felvesz egyet: hát ez nem is érdekes, félredobja. Elővesz egy másikat, hát ez sem érdekes, félredobja. Végül maradt egy dosszié. De én nem értettem,

miről van szó. Azt hittem, most öntik végső, tömény formába a vádiratot. Nem sokra rá átkerültem a Markó utcába. Ez óriási változás volt: emberek közé kerültem négy hónap magánzárka után, ahol bokáig ért a víz. Nem tudtam semmit a világról. Este bevitetek a cellába, ahol lehettek vagy 15-16-an. Volt, aki szalmazsákon feküdt, volt, aki a földön. A többiek kérdezősködtek, hogy ki vagyok, mi vagyok, én is kérdeztem, hogy ki miért van itt. Az egyik azt mondta, azért került ide, mert megjegyzéseket tett a Sztálin halálakor.

- Mikor?! – Nem tudtam, hogy Sztálin meghalt. Aztán elmondták, hogy a zsidó orvosokat kiengedték.

- Micsoda? Kiengedték őket?

- Ki bizony.

- Semmi bajuk nem lett?

- Semmi.

Mintha új világba kerültem volna, amihez nagyon nehéz volt alkalmazkodni. A börtön nagyon érdekes volt, segített hogy a világot sokkal komplexebben tudjam látni. Sok embert ismertem meg, akiket politikai okokból ítéltek el, noha semmi közük nem volt a politikához. Az egyiket tiltott határátlépésért ültették le, mert át akart szökni Erdélybe az anyjához, akit nem láthatott. A másik, egy vagány, valami nőügyben összeszólkkozott a helyi DISZ-titkárral és elverte. Ez is politikai bűncselekmény volt. Volt, akit még 1946-ban tartóztattak le, mert „gitározott”, vagyis egy orosz géppisztollyal („davajgitárral”) vetkőztette az embereket. A Vörös Hadsereg lejárata miatt ezt is politikai ügynek nyilvánították. Aztán voltak mindenféle valóságos szervezkedések miatt elítéltek.

- Mikor állítottak bíróság elé?

- 1953 júniusában. Olti Vilmos volt a bíró, aki a Rajk-perben is ítélkezett. Nem sok jóra számítottam. Amikor bekerültem 10-15 éveket osztogattak, de volt, akit halálra ítéltek. De ekkor már túl voltunk a Nagy Imre-beszéden. A jó isten megsegített. Ha kicsit korábban van a tárgyalás, az nem lett volna jó nekem. Végül négy évre ítélték fegyverrejtegetés, rendszer elleni izgatás címén. Mikor meghallottam, ujjongtam: nem hittem, hogy négy évvel ezt meg lehet úszni.

- Hova kerültél letölteni a büntetés?

- Először maradtam a Markóban, onnan átkerültem Márianosztrára, onnan Csolnokra. Ez szénbánya volt Dorog mellett. Bányász lettem. Közben fellebbeztem a négy év ellen. A fellebbezési tárgyalásra nem vittek el. Annnyit tudtam, hogy valamikor augusztusban tartják. Egy nap bejön az egyik smasszer:

- Van itt egy Englöder nevű ember?

- Igen.

- Na, magának megvolt a tárgyalása.

Miután az ügyész is fellebbezett, sülyösbitásra számítottam. A börtönben járta egy történet egy emberről, akit öt évre ítéltek, és szabadulása előtt egy hónappal, a börtönirodán tudta meg, hogy másodfokon életfogytiglant kapott, s ebbe beleőrült.

- Na – mondja a smasszer –, nem is kérdi, mennyit kapott?

- De igen, szeretném megkérdezni.

- Közben a hideg futkosott a hátamon.

- Magát két évre ítélték.

Boldog voltam. Csak attól félttem, hogy még léteznek az ún. ávós kikérés. Ez azt jelentette, hogy a szabadulót kint várta az ÁVO, beültették egy kocsiába és elvitték. De nekem szerencsém volt: 54 karácsonyának első napján szabadultam. A bányában abban az időben leszámították a büntetéséből, ha valaki a száz százalékot teljesítette. Én így ledolgoztam egy egész hónapot. Tehát kijöttem a börtönből vagy inkább lágertől, ami egy domb tetején volt, és elindultam lefelé. Egyszer csak mellém áll egy autó. A frász jött rám. – Üljön be – mondta egy férfi. Mit tehettem? Beültem. – Innen jön a szabadsághegyről? – kérdi. Kiderült, hogy a népnyelv a dombtetőn lévő lágert elkeresztelte szabadsághegynek. Mondtam, hogy igen. – Mennyit volt benn? Megmondtam. – Na, elviszem a vasútállomásig.

- A többiek, akiket veled együtt fogtak le, akkor már kiszabadultak?

- Igen. Én voltam az első, akit bevitték, és az utolsó, akit kiengedtek. Illetve Steiner Júlia még bent volt, de őt más ügyben tartóztatták le.

- A cionista mozgalmat ezzel a le-

tartóztatás-sorozattal szétverték?**Vagy voltak, akik összejártak?**

– Igen, mi barátok összejártunk továbbra is. Nem volt határozott szervezeti élet. De a célunk határozott volt: hogy lehetne innen lelépni?

– Hogyan élted meg '56-ot?

– Problematikus helyzet volt: volt okunk a félelemre. Rengeteg olyan embernél láttam fegyvert, akikkel annak idején együtt ültem, köztük háborús bűnösöket, akik jogszerűen voltak elítélve. Ami önmagában nem jelent semmit, mert egy ilyen helyzetben nem lehet megválogatni, hogy kinél legyen fegyver. De a veszély mégis fennállt.

– Tehát '56-ban te nem a demokrácia lehetőségét érezted meg, hanem inkább az antiszemitizmustól féltél.

– Számomra nem csak az volt a kérdés, hogy '56 mint történelmi esemény mit jelent, hanem az, hogy mi történhet itt a zsidókkal. A magyarországi cionista mozgalom egyik vezetőjéknél bizonyos értelemben én felelek a zsidókért. Forradalmi helyzetben rendbontás következett be és felléphetnek antiszemita erők. Ezért bennük felvetődött, hogy kell valami önvédelmi erő, ami egy esetleges kilengésekkel szemben védelmet nyújthat. Ebből aztán nem lett semmi. Hogy én '56-ot hogy értékeltem? Elsősorban úgy, hogy újra csinálhatjuk azt, amit akarunk. Szervezkedhetünk, alijázhatunk stb. Ez nekem végül nem adatott meg.

– És a te mozgalmi chavérjaid?

– Közülük majdnem mindenki elment. Még egy páran itt maradtak. Én nem tudtam kimenni.

– Miért?

– Mert apám '56-ban szívinfarkust kapott. Kórházba vitték és nem mertem megkockáztatni, hogy az elmenelelemmel olyan izgalmat okozzak neki, amiből baj lehet. Itthon maradtam a későbbi feleségemmel. Mire mehettem volna, addigra már zárva voltak a határok.

Gadó János

* Mordechai Oren, az izraeli szocialista párt (MAPAM) tagja, akit 1952-ben csehszlovákiai látogatása során a kommunista rendőrség letartóztatott és az anticionista felhangoktól terhes Slansky-perben elítélt.

„A Rajk-temetés óta felbolydult állapotban volt az ország”

**Kende Péterrel beszélget
Várnai Pál**

– Ön feltehetően a zsidóüldözés élményeinek hatására lépett be 1945-ben a Magyar Kommunista Pártba. Később erről azt mondta, „rejtelmes”, hogy miért tette. Igen fiatalon a Szabad Nép újságírója, belpolitikai munkatársa, majd külpolitikai szerkesztője lett. Külpolitikai vezércikkeket írt. 1954-től konfliktusba került a lap irányvonalával, ahonnan 1955-ben elbocsátották. Mikorra tehető az a pillanat, amikor kiábrándult a párt politikájából?

– Már az ötvenes évek elejétől félelemben éltem, mert egyre világosabb lett előttem, hogy az én elképzelésem a világról nincsen szinkronban azzal,

amit nekem mint kommunista újságírónak szolgálnom kellett. Attól félttem, hogy lelepleződöm mint belső ellenség. Ennek a félelemnek lett vége 1953-ban, nem Sztálin halálával, hanem az azt követő eseményekkel. Számomra a fordulópontot az a hír jelentette, amikor kiderült, hogy a Sztálin életében letartóztatott zsidó orvosok teljesen ártatlanok. Amikor május huszadika körül erről a rádióból értesültem, mintha valami gong szólalt volna meg bennem, jelezve, hogy itt most minden megváltozott. Addig úgy gondoltam, hogy a dolgok teljesen egy irányban haladnak és ebből a halálvonatból kiugrani nem lehet. És akkor felcsillant a remény, hogy életben lehet maradni úgyis, hogy kételyeink vagy ellenvéleményünk van. Ettől kezdve fokról fokra távolodtam el attól az ideologikus kommunizmustól, amelybe 1945 után, fiatalemberként belesodródtam.

– Tudósított a Magyar Közösségi és a Mindszenty-perekről. Volt-e tudomása akkoriban a harmincas évekbeli szovjet perekről? Netán édesapja, Kende Zsigmond révén?

– Nem, erről nagyon keveset tudtam. Ezzel szemben 1947-ben és ezt követően, amikor Magyarországon ismert közéleti embereket tartóztattak le politikai okokból, akkor nekem, mivel („von Haus aus”) egy bizonyos baloldali liberalizmust örököltem, komoly lelkiismereti problémám volt, hogy

vajon ezeket az embereket bántalmazák-e vagy sem? Mint belpolitikai újságíró éles szemmel figyeltem a történéseket. A Magyar Közösségi per rendkívül érdekelt engem, hiszen ott különleges emberek ültek a vádlottak padján, a tárgyaláson pedig bizony kiderült, hogy a vizsgálati stádiumban, a katonapolitikai osztályon mindegyiküket súlyosan bántalmazták. Csodálattal figyeltem Donáth Györgyöt, a per fővádlottját, aki szabadon és bátran beszélt, s az utolsó szó jogán teljesen elvszerűen mondta el, amit a magyar helyzetről gondolt. Mindez rám nagy benyomást tett, és ezt a magatartást 1947-ben még össze tudtam egyeztetni kommunista újságírói szerepemmel. Számomra Donáth testesítette meg azt az elvhűséget, amelyet én addig a kommunista vezetőknek tulajdonítottam. Bennem tehát ilyen másképp gondolkodó szempontok és bujkáló kételyek mindig is voltak; ez volt az, ami 1953-ban a felszínre tudott törni.

- A kommunista újságírók s más „kádercsoportok” jelentős hányada is zsidó származású volt abban az időben. Erről mit gondolt?

- Persze, de azért nem túlozzunk. Az ötvenes évek elejétől egymás után tartóztatták le a hazai kommunistákat, akiknek többsége nem volt zsidó, sőt még a Rajk-perben elítéltek között is csak néhány volt az. A háború előtti illegális kommunista pártnak volt egy jelentékeny debreceni csoportja, melynek tagjai nem voltak zsidók, és 1951 után úgyszólván mind börtönbe kerültek.

- Volt egy olyan törekvés, hogy zsidótlanítani kell a pártot.

- Utólag rekonstruálni lehet, hogy a magyar kommunista vezetést zavarta a zsidó származásúak magas aránya. Ezért próbálták kinevelni fiatal, „népi származású” kádereket, vezetőket. Ezzel magyarázható számos személyi változás, amelyet még Rákosi hajtott végre az ötvenes évek elején. Amikor 1953-ban a szovjetek megbírálták a magyar pártvezetést, ez a kérdés is szóba került. Nagy Imre kormányában megint növekedett a nem zsidók aránya, s amikor őt leváltották, gondoskodtak arról, hogy utóda a paraszti származású Hegedűs András legyen.

Mivel a kommunista pártban mind szervezeten, mind intellektuálisan jelentős szerepet játszottak a zsidó származású értelmiségiek, ez a Kádár-rendszernek is mindvégig problémája maradt.

- 1946-ban, éppen a pogromok idején, Rákosi nagyon elmarasztalón nyilatkozott a pártba belépő volt munkaszolgálatosokról, hogy tudniillik nekik semmi közük a kommunizmushoz, ők csak karrierből lépnek be a pártba stb.

- Rákosi még a kommunista mozgalomban is ritka cinikus és gonosz embernek számított, aki zsidó létére minden gátlás nélkül tudott zsidózni. Az ő nevéhez fűződik az a tagtoborzás is, amelynek során 1945–46-ban a kisnyilasok nagy számban kerültek be a pártba azon a címen, hogy ezek megtévesztett, de alapjában véve rendes, proletárérzékű emberek. Rákosi bűnlistája azonban ennél sokkal hosszabb.

- Gimes Miklósról szóló könyvében Révész Sándor felveti azt a „bizonytalan és teljességgel bizonyíthatatlan... de korántsem irreális feltételezést”, hogy „a legnehezebben magyarázható ítélet éppen zsidó származású vádlottat sújt”. Kinek állhatott érdekében, hogy kivégezzék azt a Gimes Miklóst, akinek a „bűnei” nem tartoztak a leg súlyosabbak közé?

- Én erre nem tudok válaszolni, de bennem is sokszor felmerült ez a gyanú. Gimes Miklós ugyan meggyőződéses ellenfele lett a kommunizmusnak, és nagy szerepe volt a Nagy Imre-csoport szellemi fejlődésében, de politikai tevékenysége mégsem volt akkora horderejű, hogy halálos ítéletet szabjanak ki rá. Kellt tehát, hogy valami különleges szempont is szerepet játsszon az ő kiválasztásában. Ennyiben Révész Sándor felvetését teljesen jogosnak tartom.

- A Szabad Nép pártszervezetének 1954. évi taggyűlésén hangzott el emlékezetes felszólalása „Mondjunk mindig igazat” címmel. Később, '56 novemberének első napjaiban összetalálkozott Litván Györggyel, akinek azt mondta, hogy „magát marxista-leninistá-

nak nevező pártba magunkfajta ember nem léphet be”. Lát a kettő között összefüggést?

- Igen, a kettő szorosan összefügg egymással. A párt sajtója elvárta, hogy ne az igazat, hanem annak az ellenkezőjét írjuk. Az 1954-es szerkesztőségi lázadás részben ennek felismeréséből keletkezett, de összefüggött Nagy Imrének egy akkori nyomatékos kezdeményezésével is. A szerkesztőség számos tagja rokonszenvezett Nagy politikai vonalával és követelte annak érvényesítését, ugyanakkor elítélte a mellébeszélést, a hazudozást, s követelte az igazabb beszédet. Ez az igény ekkor csak szűk körben fogalmazódott meg, de két évvel később már a Petőfi-körben is kimondták, a forradalom kitörése után pedig országos követeléssé vált. A Szabad Kossuth Rádióban az újságírók ünnepelesen megfogadták, hogy ezután mindig igazat fognak mondani, ami persze naivság. A lényeg persze a tudatos hazudozás eltiltése volt. Én magam belsőleg már 1955-ben szakítottam a kommunizmussal, s amikor '56 őszén kitört a forradalom, nem gondoltam, hogy nekem bármit is tenem kellene a védelmében. Szerkesztettem egy rövid életű forradalmi újságot, s amikor november 3-án valaki megkeresett azzal, hogy Népszabadság címen megalakul a Szabad Nép utódlapja, akkor megmondtam, boldog vagyok, hogy a régi eltűnt, és nem akarok többé leninista szellemű pártlapnál dolgozni.

- '56 októberének végén, november elején lassú jobbrtolódás volt megfigyelhető. Nem volt ez meglepő, és nem tűnt valószínűnek, hogy a forradalom győzelme esetén ezt az országot egy bármiféle Nagy Imre-kormány fogja irányítani. Lát-e párhuzamot '56 megítélésében az akkori és a mostani, meglehetősen megosztott helyzet között?

- '56 után bizonyára egy erősen konzervatív és sok tekintetben a jobboldal felé hajló társadalom alakult volna ki Magyarországon. Gimes Miklóssal mi 1956. november 3-án még arról beszélgettünk, hogy itt most egy osztrák típusú kétpártrendszer létrejötte várható, amelyben elsősorban egy

Mindszenti fémjelezte katolikus párt és vele szemben az akkor még nagy támogatottságú szociáldemokrata párt fog szerepet kapni. Azt nem tudtuk, hova tartoznának a hozzánk hasonló, független gondolkodású baloldaliak, de abban biztosak voltunk, hogy egy szabad választáson a kommunista párt igen-igen kevés szavazatot kapna. Tehát hasonló megosztottságra számítottunk, mint ami a kilencvenes években kialakult.

– Napvilágot láttak olyan nézetek is, hogy '56-ot tulajdonképpen maga a párt és a belügyi szervek provokálták ki azért, hogy kiugrassák a nyulat a bokorból. És leszámolhassanak vele. Mit gondol erről?

– Voltak ilyen feltételezések, különösen külföldön, de erre vonatkozóan mindmáig semmiféle meggyőző bizonyíték nem került elő. Annyi bizonyos, hogy a pártállami vezetés elvesztette az uralmat a nyilvános viták, a Petőfi-kör, a társadalom spontán mozgása felett. Már a Rajk-temetés óta felbolydult állapotban volt az ország. A lengyel események híre pedig szikraszerűen csapódott be. Október 23-a előtt talán még senki nem gondolta, hogy egy tüntetés forradalomba mehet át. Hogy mégis ez történt, az különféle tényezők együttes hatására vezethető vissza, amelyek között a magyar vezetők tehetetlensége és a szovjet csapatok megjelenése valószínűleg a legfontosabbak közé tartozik.

– Nagy Imre személye is nagyon megosztja a társadalmat. Hogyan látja Nagy szerepét ötven év elteltével?

– Nagy Imre a magyar forradalom kulcsembere volt. Nélküle a magyar forradalom nem tudott volna azzá fejlődni, amivé november első napjaiban vált. Kellettek persze ehhez a tüntető tömegek és a semmiből előlépő fegyveres harcosok is. De egy Nagy Imréhez hasonló személyiség nélkül a magyarországi népfelkelés nem képezett volna világpolitikai kihívást a Szovjetunió ellen. Az ő kormányfői bátorságának köszönhető, hogy a magyar nép, ha pár napra is, ki tudta vívni a szabadságát. Voltak mellette más jelentős személyiségek is, de nélküle nem lehetett volna a lázadásból a szó teljes értelmében vett forradalom.

STANDEISKY ÉVA

A tagadott, a kibukó és az álcázott előítéletesség

Ötvenhatosok az antiszemitizmusról

Az előítéletesség és a történelmi fordulópontok között nincs közvetlen összefüggés. Legfeljebb annyiban, hogy a nyilvánosságnak teret adó demokráciában gyakrabban lehet találkozni vele, mint a hivatalos ideológiától való eltérést tiltó diktatúrában.

Felületesen ítélt, aki úgy gondolja, hogy a Rákosi- és a Kádár-érában nem volt antiszemitizmus, szemben az azt megelőző és követő időszakokkal: akkor is volt, csak nem lehetett róla szélesebb körben tudomást szerezni. 1956 demokratizmusát és egyben a magyar társadalom mentális állapotát jelzi, hogy a forradalom idején az antiszemitizmus is megjelent a közbeszédben, s a nem egyszer zavaros helyzetben szórványosan antiszemita atrocitások is előfordultak. Az 1989–90-es rendszer-változás szabályozottan, megegyezően alapuló törvényes keretek között zajlott, ami kizárta, hogy az esetleges antiszemita indulatok atrocitásokba forduljanak, a szóbeli antiszemita megnyilvánulások pedig rendre a nyilvánosság elé kerülnek.

Az 1956-os történéseket felidézők emlékeik elmondása során ritkán hozzák szóba az antiszemitizmust. Vagy azért, mert nem találkoztak vele, vagy

azért, mert a forradalom egésze szempontjában jelentéktelennek, lényegtelennek ítélik az akkor látott vagy hallott, antiszemitanak minősíthető történéseket. Inkább arra emlékeznek, ha egyáltalán kérdezik őket erről, hogy környezetük leintette a rasszista hóbörgöket. Ennek az is oka lehet, hogy Budapesten alig van nyoma a forradalom alatti antiszemitizmusnak, s a visszaemlékezők zöme fővárosi. „Mintha két '56 létezett volna: az, amit a mérvadó személyek, írók, politikusok, az emlékezet kútfői Budapesten és a nagyvárosokban átéltek: hősökkel és mártírokkal, a forradalom katartikus pillanataival, a visszanyert szabadság mámorával és a »minden magyar testvér« érzésével – és ettől függetlenül egy másik '56, Magyarország elmaradottabb részein, ahová csak a »most vége a kommunizmusnak«, a »kimennek az oroszok« tudata jutott el a pesti forradalomból. [...] Az ideológiailag sokkal kevésbé fogékony, történelmi parabolákra jóval kevésbé érzékeny falusiak [...] a népi demokráciától csak rosszat kaptak, nemigen volt rájuk hatással a szocializmus eszméje. Így szépen megőrződhetett az egy brosúrával korábbi ideológia, amelyet a népi demokrácia nyolc éve szinte mindenben igazolt” – írja Gadó János a *Szombat* 1992. októberi számában, kommentálva azt a dokumentumot, amely a Ma-

gyar Izraeliták Országos Irodája 1957. januári jelentését tartalmazza az 1956-os antiszemita atrocitásokról.

Az 1945 előtti ideológia nem csupán 1956-ban, hanem a rákövetkező évtizedekben is hatott, s hat ma is: megváltozott, módosult formában persze. Az 1956 utáni évtizedekben a társadalom homogenizálódása miatt már nemigen beszélhetünk a szocializmus iránt kevésbé fogékony falusiak „népi”, „hagyományos” antiszemitizmusáról.

Az ország minden régiójában, a társadalom minden rétegében voltak – és vannak ma is – olyanok, akik kisebb-nagyobb mértékben megőrizték a zsidókkal szembeni előítéletességüket, s ezt – mintegy szándéktalanul – időnként kifejezésre is juttatják. A leg-

Bizottmány tagjának véleményét, aki megdöbben, és rémhírek minősítette a rabbi információit – olvassuk a vele készült interjúban. Arra hivatkozott, hogy Debrecenben az antiszemitizmusnak semmilyen formájával nem találkozott: „Igyekeztem megnyugtatni a rabbit, hogy szó sincs zsidóellenességről. Mondtam neki, hogy addig még egyetlen olyan tanácskozáson sem vettem részt, ahol azt a szót, hogy zsidó, akár csak kiejtették volna.” I. N. nem értette, hogy a debreceni zsidók miért félnek, s miért akarják elhagyni a várost. A távozni szándékozók szerinte a helyi rémhírterjesztők szavának adtak hitelt.

Schwarz Sándor viszont tanúja volt a debreceni antiszemita megnyilvánulásoknak. Ezek feltehetően nem jutot-

félő színházi vezetők felkérésére választotta meg magát a színház forradalmi bizottmánya elnökének. Mensáros a színház kollektívája ellenvélemény nélkül fogadta el vezetőjének, aki új funkciója révén, illetve közismert emberként a városi forradalmi bizottmányba is bekerült. Szükség is lett mentő tevékenységére. G. J., az ismert színész nagy hangerővel zsidózott és kommunizált: azt követelte, hogy minden addigi vezetőt automatikusan küldjenek el a színháztól. Mensáros a városi forradalmi bizottmány elnökével aláíratott egy papírt, amely jogellenesnek minősítette a korábbi irányítók mérlegelés nélküli leváltását, és ezzel sikerült valamelyest lecsillapítania a kedélyeket. Az antikommunista és antiszemita G. J. további lépésre szánta el magát: kérte, hogy a városi forradalmi bizottmány távolítsa el a színház éléről a régi rendszer képviselőit védő új „baloldali” vezetőt: a városi forradalmi szerv helyszínre érkező titkárát meglepte, hogy a feljelentő Mensárosra gondolt: Für Lajos nem teljesítette G. J. kérését.

A forradalom bukása után Mensáros perében a tanúként megidézték egykori színházi párttitkár elárulta előítéletességét, amikor a bírónak arra a kérdésére, hogy igaz-e, hogy Mensáros kommunistákat védett, kijelentette: „Oh, nem kérem, ez mese, ő nem a kommunistákat védte meg, hanem a zsidó barátait.”

1956 decemberében a Magyar Izraeliták Országos Irodáját Debrecenről és környékéről harminc fős küldöttség kereste fel, akik a forradalom alatti és utáni idők „borzalmas antiszemitizmusáról” számoltak be. A falakra mázolták: „Icig, most nem viszünk Auschwitzig...”, az ablakokra nyilas- és horogkeresztet mázoltak. „A debreceniek azt mesélték, hogy a városban antiszemita uszítás dühöng, azt terjesztik, hogy a magyar és az orosz zsidók összefogtak, hogy kiirtsák a keresztényeket” – olvassuk a *Szombatban* közzölt jelentésben. I. N. 1992-ben viszont, az interjú felvételének idején – 36 évvel a forradalom után – sem tudott arról, hogy városában 1956-ban és később zsidóellenesség lett volna Debrecenben. Vagy nincsenek erről információk, vagy ezek nem jutottak el

A hódmezővásárhelyi Emlékpont ...

többen közülük magukat egyáltalán nem tartják antiszemitának, s ha szembeesik őket előítéletességük bizonyítkaival, rágalmazásnak fogják fel.

Az antiszemitizmussal kapcsolatos példáim az 1956-os forradalom résztvevőinek a rendszerváltozás után készült interjúiból valók, amelyeket az 1956-os Intézet Oral History Archívuma őriz. Értelmiségi szereplőim a forradalom alatt vidéki városokban éltek. Bár mindhárom interjú a kutatók rendelkezésére áll, az anonimizálás mellett döntöttem. Ennek a téma érzékenysége és az interpretáció „kényessége” az oka. Elképzelhető az idézetek más értelmezése is, és távol álljon tőlem, hogy bárki is úgy érezze, hogy emberi méltóságát sérelem érte.

1. A forradalom napjaiban a debreceni főrabbi a budapesti és a debreceni zsidóellenes megnyilvánulásokról kérdezte I. N.-nek, a Debreceni Forradalmi

tak el a város új vezetéséig, így I. N.-ig sem, hiszen „csupán” szóban zsidóztak. Emellett az antiszemitizmus szorosan összefonódott a kommunistaellenességgel: a kettőt nehéz volt elkülöníteni egymástól.

I. N. szerint a rabbi a kommunisták iránti gyűlöletben látta a feléledő zsidóellenesség okát: „sajnos Debrecenben is, Budapesten is a kommunista párt vezetői között nagyon sok zsidó volt, talán ezért [van antiszemitizmus]” – idézte a visszaemlékező a helyi zsidó egyházi vezetőt. (I. N. véleménye az interjúban rejtve marad.)

A debreceni Csokonai Színházban a forradalom napjaiban felszínre tört a kommunistaellenességgel összefonódó zsidóellenesség. Erről Mensáros Lászlónak az Oral History Archívumban őrzött interjújából értesülhetünk. Az osztályidegen származása miatt vidékre száműzött színész az atrocitásoktól

hozzá, de az sem kizárt, hogy egyszerűen nem akart az antiszemitizmus helyi nyomairól tudomást venni: ily módon tette nem létezővé a zsidókkal szembeni – 1956-ban bizonyíthatóan létező – helyi előítéletességet.

2. Az R. A.-val készült interjú a zsidóellenességnek arra a világszemléletbe, világlátásba beépült válfajára példa, melynek képviselője valahol a lelke mélyén talán maga is antihumánusnak tartja a zsidókkal szembeni előítéleteit, ugyanakkor megszabadulni sem tud tőlük, s szinte keresi az alkalmat elfojtott, ambivalens érzelmei jogosságának igazolására.

R. A. 1956-ban egy vidéki vállalat munkástanácsának elnökeként tagja volt az alföldi város forradalmi bizottságának. Kibukott belőle az igazolni kívánt zsidóellenesség, ami nagyon foglalkoztathatta. Erre abból következethetünk, hogy maga hozta elő a beszélgetésben a „zsidókérdést”, s kifejtésétől még az interjúvoló egészen más irányba vivő kérdése sem tudta eltéríteni. „[A munkástanács] jó lett volna, de sok baj is volt, ami történelmileg is meg fogja állni a helyét, előbb-utóbb. Hangsúlyozom, nem vagyok fajgyűlölő, és tisztelem, becsülöm a hittartó és önmagukat vállaló zsidó származású magyarokat, vagy akár zsidókat, akár legyen az vérségi alapon való vállalat, legyen az vallási alapon való vállalat. Szóval így.

[Interjúvoló]: De most a kommunisztákról van szó.

[Válaszoló]: Nemcsak azokról van szó kimondottan, de van egy csoportjuk valahol, amely vagy tudatosan vagy ösztönösen, valahol mégis világszemléletre tör, és a kiválasztott nép elve alapján, kizárásos alapon próbálnak [ti. a zsidók] erkölcsi alapot teremteni arra, hogy a világot valamilyen úton-módon meghódítsák. Erre gyakorlatilag jó alapot ad számukra az, hogy szétszóródtak a világban, szétszóródtak, és ez a szétszóródás egy jó világtékinést ad, orientációt ad számukra... Szerintem az első fasizmus valamikor az ókorban lehetett, Mózeset követően, a Mózes ötödik könyvében önvédelmi reflexként fejlődött ki a kiválasztottság fogalma. Ennek tényleg vannak olyan tételei, amelyek nem tagadják a világszemléletre való törekvést, jóllehet ez az ak-

kori történelmi körülményekre, gondolom, inkább a nemzet megmentésére, a nemzet fenntartására, a nehézségek túlélésének a módszereire vonatkozott, de ők ezt most (...) igyekeznek a teljes világra kiterjeszteni... Ennek kapcsán az első honfoglalás, ugye, a századforduló előtt kezdődött meg Oroszországból és Ukrajnából idemenekült és Galíciából az üldözés folytán idemenekült tömegek révén, ekkor szaporodtunk fel, a zsidó identitású állampolgárokkal ugye, ez még nem is lett volna baj, hát Istenem, éljenek becsülettel, de ők jogot formáltak arra, hogy a mindenkori társadalmi törvényekre és szabályokra fittyet hányjanak, sőt, ők egyáltalán a törvényekre is fittyet hányjanak...” Az előbeszéd fordulatait megőrző szöveg

Fotó: Novák Attila

... a kommunista diktatúra évtizedeiről.

függetleníthető a történelmi eseményektől. Azt mutatja, hogy a visszaemlékezőben a zsidókkal kapcsolatos vélekedése 1956-ban öröklött lehetett, s lényegében rákövetkező évtizedek – a Kádár-korszak és a rendszerváltozás – sem változtatott rajta. R. A.-ban még csak motoszkál, hogy zsidóellenessége magyarázatra szorul. Öngazolási kényszere mutatja, hogy antiszemitizmus zavarja, szeretné azt megérteni, de képtelen túlkérülni előítéletességén: az antiszemiták sztereotípiáit sorolja.

3. Az antiszemitizmushoz való ambivalens viszony kontinuitását – 1956-os és 1993-as meglétét – bizonyítja a harmadik példa is. Ez a szégyellni, rejtegetni illő zsidóellenesség álcázottan előadott, tapogató kérdésekkel nyomatékosított változata.

A forradalom napjaiban D. S., a helyi gyümölcsfeldolgozó vállalat alkalmazottja munkatársnőjével figyelte a

nyíregyházi eseményeket. Helytelenítette a városháza előtti szovjet sírok szétverését, s hirtelen rádöbbsent, hogy zsidó társnője miatt – aki egyébként nem szólalt meg – bajba is kerülhet: nem csupán szovjetpártinak, hanem filoszemitának is tűnhet, ami életveszélyes. Itt nem maga a történet az érdekes, hanem annak interpretációja: „Én azt találtam mondani nekik [a sírborogatóknak], hogy fiúk, hát ezekkel van nekünk a legkevesebb bajunk, bár a többivel is csak ennyi baj lenne. Igen, csak hogy én elfeledkeztem, hogy mellettem állt G. J. kolleginám, aki nagyon magán viselte a polisi pónemet. Ért engem?” A visszaemlékező kódolt antiszemita közhelyet használt, aminek a beidegződés és az elfojtás, az évtizede-

kig tartó hatalmi tabusítás egyaránt oka lehetett: az interjú négy évvel a rendszerváltozás után készült. D. S. így értelmezte a helyzetet: „Ott, hogy úgy mondjam, az én habitusom vagy az én fellépésemet támasztotta alá J.-nek a zsidós kinézése. Ért engem? Szóval ott már volt Nyíregyházán valami, de ebből nem lett, tudomásom szerint nem lett nagyobb kázus, antiszemita megnyilvánulás.” Itt a megismételt kérdés, az „Ért engem?” a legárlakodóbb. Az interjúvoló feltételezte, hogy a kérdező érti a „póli pónem” kifejezést, bár nem egészen volt biztos ebben, ezért pontosított a „zsidós kinézés”-re.

A mentalitás, a gondolkodásmód képes túlélni minden történelmi változást: nem fog ki rajta az idő. Az 1956-os forradalommal foglalkozó interjúrészletek a nehezen befolyásolható, lassan változó előítéletességre példák.

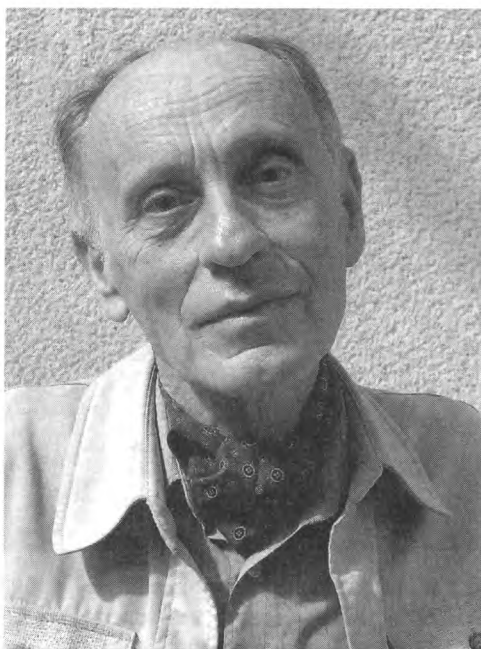
VÁRNAI PÁL

Menni vagy nem menni?

Egy magyar zsidó fiatalember dilemmái 1956-ban

Egyéves külföldi tartózkodás után, 1945-ben, szerencsésen hazatértem a deportálásból. Hozzáteszem, az életben maradásra akkor egy gyereknek nem volt sok esélye, kivéve, ha budapesti volt, vagy ha azon kevesek közé tartozott (mint jómagam), akiket Ausztriába (majd Bergen Belsenbe) vetett a sors. Ehhez azért még az is kellett, hogy a Vörös Hadsereg idejében érkezzen meg Theresienstadtba (Terezin). Merthogy számomra ez életmentés, felszabadítás volt, bármennyire is nem tetszik ez néhány hazai tollforgatónak.

A túlélők nagy része hálát érzett a felszabadítók és helyi képviselők iránt. Közülük számosan, így családból is beléptek a kommunista pártba. Némelyikük ebbeli szolidaritását aztán a párt úgy viszonzta, hogy mint osztályidegeneket, kizsákmányolókat kizárta őket sorai közül. Mások, főleg a fiatalok, kivándoroltak Izraelbe, amíg lehetett. Akik itt maradtak, igyekeztek beilleszkedni. Talán természetes hajlandóságaink okán, vagy mert az új rendszertől szebb, igazságosabb jövőt reméltünk, közülünk a középiskolában többen valamiféle – nemritkán politikai természetű – funkciót vállaltak. Engem is több tisztségre megválasztottak vagy kijelöltek a DISZ-ben (Demokratikus Ifjúsági Szövetség). Azt hiszem, volt bennem

Fotó: Gadó János

valamiféle „szószólói” adottság. Hamar bebizonyosodott azonban, hogy nem vagyok vezető típus. Igaz, követő sem. Viszont nem voltam híján annak a lelkesedésnek, amely a háborút követő újjáépítés során sok mindenkit magával ragadott. Egyetlen olyan eset volt csak (bár ez is sok!), amire máig is szégyenkezve gondolok vissza, amikor egy idősebb barát befolyása alatt úgy szavaztam, hogy abból, bár közvetve, kára származott valakinek.

A továbbtanulásnál akkor a tanulmányi eredmény mellett még igen sokat nyomott a latban a szociális származás. Jó tanuló voltam, s mivel apám a nácizmus áldozatának számított, könnyen felvettek az akkori Egyetemi Orosz (majd rövidesen Lenin) Intézetbe, ahova műfordító szakra jelentkez-

tem. Az itteni légkör cinikussá tett és végleg kiábrándított az akkori politikai rendszerből.

Az intézetben számomra ismeretlen „vonalas” szellem vett körül. Természetesen mindenkit elvtársztak – bár ez abban az időben általános volt –, meg kellett gondolni, hogy kinek mit mondunk, nehogy szavaink túlbuzgó fülekbe jussanak. A tanárok ortodox marxista szelleme, a szovjet tanárok jelenléte, no meg egyes diákok „ébersége” arra késztetett (az igazság kedvéért azért meg kell mondani, hogy távolról sem volt mindenki megfertőzve az uralkodó ideológiától), hogy egyre jobban elzárkózzam. Mit tesz isten: „reakciós” lettem (kanadai emigráció során egy volt Lenin-intézeti oktató mesélte, hogy nagyon rossz volt a káderlapom), ami nem kerülte el egy orosz emigráns tanárnóm figyelmét. Egy ízben félrevont és megjegyezte, hogy nekem – gondolom, felekezeti származásom okán – hálásnak kellene lennem. Bár a tanárnő jóindulatú figyelmeztetése nem ért fel egy figyelemmel, mindenesetre további óvatosságra intett. Azokra az évekre, de még inkább az intézetre volt jellemző egy csoporttársam komikus esete. Puskázott a szerencsétlen, mire behívták és a következőt kérdezték tőle: „Elvtársnő, hogy tehetett ilyen, három hónappal a pártkongresszus után?!”

Nemcsak az óráim, de az előadásaim is az intézet épületében voltak, és ráadásul az ottani diákszállóban is laktam, s eléggé el voltam zárva a külvilág problémáitól. Ezt különösen akkor vettem észre, amikor rokonokat, ismerősöket látogattam, ahol egészen mások voltak, más volt a beszédstílus, a témák, a szemlélet, mint az intézetben. Mintha egy más világban találtam volna magamat. Például a kitelepítésekről is csak Budapesten hallottam először, Kiskunhalason, szülővárosomban erről mit sem tudtam. Akkoriban ez kényes téma volt, amiről csak suttogva beszéltek, hiszen már egy viccért is elvitte az embereket az ÁVO. S akkor jött 1956, Rajk újratemetése, az írók szervezkedése, a Petőfi-kör, előadások, nagygyűlések. Hihetetlen izgalom volt a levegőben – akkor valóban puszkaporos volt, de ezt is elég későn vettem észre. Hiszen a

Lenin Intézet odvas falai közé nem sok hír szivárgott be. (Az intézet híre olyan rossz volt a városban, hogy a hallgatók közül nem kevesen letagadták, hova is járnak.) Az akkor zajló eseményekből, nagygyűlésekről kétfőre világosan emlékszem. Az egyik az újságíró Fekete Sándor jelentette be nagy üdvölgés közepette: „Szövetségesek akarunk lenni, nem leigázott szegény rokonok.” A másikon Tildy Zoltán, a köztársaság háború utáni elnöke szólalt fel, aki többek között arról beszélt, hogy a kollektivizálás idején egy faluban a parasztok azt mondták neki: „Végünk van, természetközvetkezeti község lettünk.” Az efféle megszólalások abban az időben gyújtólángként hatottak s felértek egy forradalommal. Radikálisan megváltozott a sajtó is. Az emberek az Irodalmi Újságot és a Boldizsár Iván szerkesztette Hétfői Híreket egymás kezéből kapkodták ki. A rádió is meaculpázott („hazudtunk nappal, hazudtunk éjjel, hazudtunk minden hullámhosszon”). Elszoktunk az igazságtól, az igazmondástól s most égett a szemünk, izzott a lelkünk, forrt az agyunk.

Ezek a váratlan események mintegy zárójelbe tették mindazt, amivel ez idáig foglalatostkodtam: személyes jövőm tervezését. Arról álmodoztam, hogy az egyetem befejezése után valamiképpen megpróbálok Budapesten gyökeret verni, ami akkoriban egy szegényes körülmények között élő és kevés kapcsolattal rendelkező vidéki fiatal számára nagyon nehéz volt. Azért próbálkoztam. Egy versfordításomat elfogadta egy folyóirat. Nyelvtanfolyamra iratkoztam be az Olasz Intézetbe. (Korábban nyugati intézmény vagy külképviselőt közelébe se mertem menni). Október 23-án lelkesen csatlakoztam a felvonulókhoz, a boldog, önfeléd, elszánt sokasághoz. Azt hiszem, hogy a Bem téren gyülekeztünk. Elég ártatlanul indult: szolidaritás a lengyel eseményekkel. Mellettem egy csoporttársnőm lépkedett, aki egy idő múlva otthagytott, hogy Gerő Ernő csemetéit korrepetálja. (Az illető később egy prominens MSZMP-vezető felesége lett.) Kart karba öltve mentünk, énekelve, jelszavakat kiabálva: „Minden ország katonája men-

jen saját hazájába.” Az ablakok, erkélyek dugig voltak emberekkel, úgy éreztük, hogy velünk az ország. Átmentünk a hídon, majd a parlament előtt kötöttünk ki. Addigra már besötétedett, mindegyikünk kezében gertya vagy fáklya égett. A tömeg unszolására kijött Nagy Imre, elvtársaknak szólította a tömeget, amit az hevesen elutasított. Hazamentem. Később hal-

A forradalom oldalán számos magyar zsidó harcolt, sőt nem kevesen életüket kockáztatták vagy adták az ügyért, az ország függetlenségéért, a kettős elnyomás ellen.

lottuk, hogy a rádiónál lövöldöznek. Pár napig alig léptem ki a Szabadság téri épületből (ma az MTV székháza), ahol laktam, s csak a rádióból értesültem az egymást követő eseményekről. Izgultunk és reménykedtünk, már aki. A Lenin Intézet szovjetek és volt kommunista emigránsok irányítása alatt állt. Egy ízben tanúja voltam a köpönyegforgatás szép példájának, amint egy pártbizottsági tag fennhangon magyarázta, hogy ő ugyan azt se tudja ki az a Rákosi meg a Gerő. De október 25-én az utcán találtam magam, amikor éppen szovjet tankok vonultak a Parlament irányába, rajtuk zászlókkal magyar forradalmárok. Különös látvány volt. Én valamit megneszelhettem, mert bementem az intézet büféjébe, hogy megigyak egy kisüveg bambit (akkoriban divatos ál-narancsszörp). Így megúsztam a máig sem tisztázott Kossuth téri vérengzést.

Amikor Nagy Imre miniszterelnök bejelentette Magyarország kilépését a Varsói Szerződésből, akkor jutott először az eszembe, hogy innen el kell menni. Ebből nagy baj lesz, gondoltam. De azért tovább reménykedtem, hiszen az oroszokat visszaverték, győzött a forradalom, a történelem, a

század egyik legnagyobbika, gondoltuk akkor. Most megváltozik majd minden! Hogy fogok én ezek után az osztálytársaim szemébe nézni, hogy lehet majd mindezt megemésztetni? Biztos ilyen lehetett a francia forradalom. Ilyen és ehhez hasonló gondolatok cikáztak a fejemben. Reménykedtem, de félttem is. Úgy tűnt, hogy a forradalom napról napra jobbra toldik, felütötte a fejét az antiszemitizmus. Egyre több újság, csoport, szervezet bukkant fel szinte a föld alól, ami érthető, hiszen a háború óta alig tíz év telt el. Hova vezet mindez? Amikor először hallottam fegyverropogást – még ha a rádión keresztül is – azonnal eszembe juttatta, amiről hosszú évek óta megfeledkeztem, hogy zsidó vagyok. Hogy rám nézve mindez a többségtől eltérő következményekkel járhat, hiszen rajtam, családomon

nem is olyan régen követtek már el erőszakot.

S megtörtént a lehető legrosszabb. Jelentések érkeztek arról, hogy a szovjet csapatok közelednek Budapest felé. Mindennek vége. Még egyszer nem sikerülhet az ellenállás.

November 3-án, nem is tudom milyen véletlen sugallat hatására, mentem el a nagybátyámékhoz. Izgalommal fogadtak, azzal, hogy egész nap kerestek, mert egy teherautó indul Szegedre, ahol a rokonaim éltek s ahol akkor anyám is tartózkodott. Futólépésben mentem a Szent István körúttól egészen az Üllői útig. Csak akkor láttam igazán, hogy milyen nyomokat is hagytak a harcok a városban. Kisebb akadályokkal – például Szolnoknál szovjet tankok állták el utunkat – megérkeztünk Szegedre, mindenki nagy megkönnyebbülésére. Épp az utolsó pillanatban. Másnap reggelre az oroszok bevonultak Budapestre. Bár néhány vidéki városban egy darabig még folytatódott a harc, a forradalom gyakorlatilag elbukott.

Ahogy ma még vitatott téma az 1945-ös felszabadulás, úgy, mint azt a jelenben látjuk, az 1956-os forradalom is. A magyar lakosság többsége, ezt

bizton állíthatjuk, a forradalom leverését tragédiaként fogta fel, mint ahogyan a nyugati világ is. A hazai zsidóság reakciójáról nem ismerek statisztikát, pedig érdekes lenne. A forradalom oldalán számos magyar zsidó harcolt, sőt nem kevesen életüket kockáztatták vagy adták az ügyért, az ország függetlenségéért, a kettős elnyomás ellen.

Kezdetben én is teljes szívvel azonosultam. Másrészt egyes szélsőséges megnyilvánulások és a falakon megjelenő uszító feliratok, amint számos kortársam és sorstársam elmondta és megírta, sokak lelkesedését lehűtötte. Budapesten, ahol a dolgok túlnyomó része történt, a forradalom nagyjából tiszta volt, ezek a jelek mégsem adtak okot a derűlátásra. Egy ismerősöm például azt mesélte, hogy őt, a régi kommunistát maga a párttitkár nem engedte be a munkahelyére. Bizonyára a zsidósága miatt – gondolta ő. Voltak – nem kevesen s nem minden alap nélkül – akik a Rákosi-rendszert a zsidókkal azonosították. Rövid is volt az idő, a forradalom fontosabb dolgokkal volt elfoglalva. És hogy mi lett volna később, azt nem lehetett megjósolni (remélhetőleg normalizálódás). Vidéken aggasztóbb volt a helyzet. Sok helyütt vélt vagy valós sérelmüket az emberek vezető állású zsidó kommunistákon vagy egyszerűen zsidókon próbálták megtorolni. Kiskunmajsán egy begyűjtésért felelős zsidót meggyilkoltak. Ott tanító unokanővérem ettől úgy megijedt, hogy gyalog menekült Szegedre. Egyik barátom, aki budapesti egyetemének forradalmi bizottságát képviselte, ezekben a napokban szülővárosunkba, Kiskunhalasra látogatott. Nagy megdöbbenésére tudomására jutott, hogy lista készült a város zsidóiról. Nyilvánosan adott hangot felháborodásának, hogy ez méltatlan azokkal szemben, akik Budapesten a nemzet szabadságáért és függetlenségéért küzdenek. Több halasi zsidó ismerőstől hallottam, hogy az utcán nem fogadták köszönésüket azokban a napokban... Egyesek bujkálni, menekülni kényszerültek, mert felheccelt lumpen tömegek vagy régi haragosaik keresték őket.

Pár nap múlva anyámmal hazamentünk Halasra. A bizonytalanság nem-hogy megszűnt volna, inkább fokozódott. Híre ment, hogy a fiatalokat összefogdossák. Engem az utcára is alig engedtek ki. Pár barátommal azért naponta találkoztunk egy cukrászdában. Szinte egyetlen témánk volt, hogy menjünk vagy ne menjünk.

Voltak – nem kevesen s nem minden alap nélkül –, akik a Rákosi-rendszert a zsidókkal azonosították.

Mindennap eltűnt valaki. Ahogy akkor mondták, „disszidált”. Azt is gondoltuk, hogy elkéztünk, lezárták a határt, pár napja még lehetett volna. S ha mennénk, hova, merre? Egyesek rokonaikhoz készültek, egy lány nagybácsit emlegetett Argentínában, másnak unokanővére volt Venezuelában. Csak szédültünk, amint lélekben beutaztuk a Földgolyót. Városunkból jó néhány fiatal indult el Ausztria vagy Jugoszlávia felé. Engem féltettek, Budapestre se akartak felengedni, pedig ott reméltem társakat találni a nagy kalandhoz. Nehéz döntés volt. Otthagyjam özvegy édesanyámat, nagymamámat? Hiszen mi volt a garancia az akkori helyzetben, hogy valaha is viszontláthatom őket?

De hát miért is akartam én elmenni? A nálamnál nyolc-tíz évvel idősebbek, különösen a deportálást vagy munkaszolgálatot megjártak közül, már korábban is próbálkoztak. Némiüküket lecsukták illegális határátlépés miatt. Ők évek óta készen álltak, úgymond becsomagolva, csak az alkalmat várták. De a 18-20 évesek számára ez egy új, soha nem remélt első lehetőség volt. Milyen okok is készítettek hát erre a megfontolásra? Számos. Pár évvel azelőtt beszélgettem Budapesten egy idős szabóval, aki a munkaszolgálatban elpusztult nagybátyáim öltönyeit alakíttatta rám. Elmesélte, hogyan éltek ők a háború előtt. Nekivágtak Európának, egy-egy városban megálltak, dolgoztak, majd

továbbmentek. Csillogó szemekkel hallgattam, hiszen én is, mint sokan, vágyakoztam világot, elsősorban az olvasmányaimból ismert Párizst, Itáliát látni. Most itt volt az alkalom, egész életemben sajnálni fogom, ha nem élek vele. A rádióban hallottuk, hogy a nyugati egyetemek tárt karokkal várják a magyar fiatalokat. Ha most nem megyek, majd újból becsukódik a börtön ajtaja. Természetesen a levert forradalom okozta csalódás volt az egyik fő indítóoka annak, hogy el akartam menni. Hogy mit fogok majd ott, idegenben, csekély nyelvi ismeretekkel csinálni, azon nemigen gondolkodtam. Anyám megkérdezett ismerős férfiakat, jól teszem-e ha elmegyek? Nemigen tudtunk külföldön élő rokonokról, ismerősökről. Nem a „készbé” mentem volna, akkori kifejezéssel élve. Egy idősebb zsidó ismerősünk, divatárkereskedő, valamikori főhadnagy, jó tartású, régi vágású ember annyit mondott: „mihelyt átérsz a határon, úriemberek között leszel”. Sógornőm viszont, aki szintén menni készült, megkérdezte: „Mit fogsz majd te ott csinálni? Aki itthon nem ügyes, ott sem lesz az. Éhen fogsz halni.” Erre nem gondoltam. Éhen halni a szabad nyugaton? El sem tudtam képzelni.

A legfontosabb motivációról még nem szóltam. Ez az a bizonyos „utoljára, de nem utolsósorban”. A szovjet csapatok november 4-i bevonulását rokonaim, közvetlen környezetem egyes érzésekkel fogadta. Egy kedves nagybátyám a pillanat hevében valami olyat mondott, hogy az, hogy megmentettek bennünket (mármint az oroszok 1945-ben), nem ok arra, hogy elrontsák az életünket. Amikor egy évtizeddel később ezt tapintatlanul szóba hoztam, nem kívánt rá emlékezni. Mások megkönnyebbültek, hogy valahogy tisztázódott a helyzet, véget ért az elmúlt hetek bizonytalansága. Voltak, akik azt mondták vagy gondolták (motoszkált bennük az ősi zsidó félelem), hogy az oroszok másodszor is megmentették az életünket. Nahát, én ennek aztán nem tudtam örülni, a hálát soha nem tartottam számomra kötelezőnek. Inkább arra gondoltam: lehet, hogy lesz magyarkodás (bár bevallom, ezt a különben nem túl

szerencsés kifejezést akkor még nem ismertem), jobbratolódás, s ez Magyarországon sajnos mindig együtt jár némi antiszemitizmussal. De akkor most örüljek, hogy az oroszok leverték azt a forradalmat, amit úgy vártam, s amiért annyira lelkesedtem? Hogy nekem drágább legyen „rongy” életem, „mint a haza becsülete”? Úgy érzem, hogy ezt a helyzetet, ezt a szegyényt nem tudnám elviselni, ezzel nem lehet élni. Én egy harmadik utat választottam. Ahogy Kádár tanácsolta: akinek nem tetszik, vegye a kalapját és menjen. Én ezt tettem, igaz, csak a svájcisapkámat vettem.

Akik csak Magyarországon éltek és itt csinálták végig az egész cóleszt, hajlamosak azt hinni, hogy nekünk, menekülteknek, emigránsoknak könnyű volt, más volt szurkolni onnan. Ez igaz is, meg nem is. A

gyökerek elvesztése, az otthontalanság a legtöbb ember számára fájdalmas, s ez fokozottabb mértékben vonatkozik a humán érdeklődésűekre, akik az átlagnál sokkal többet veszítenek. 1956-ban, a forradalom idején, főleg az első napokban az emberek között rendkívüli volt az egyetértés. „Fölkelt a nép.” Ausztriában aztán nyilvánvalóvá lett, hogy a magyar is, mint minden más nép,

sokféle. Az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltás ezt újból bebizonyította. Azoktól a zsidóktól, akik ausztriai menekülttáborokba kerültek, rémisztő dolgokat lehetett hallani. Lezsídozták, kővel dobálták meg őket szélsőjobboldali nézetű honfitársaik. De elég volt lapozgatni az akkori *Út és Cél* című nyilas újságot. Álljon itt két személyes tapasztalat is: Bécsben egy magyar szobatársam mindenáron rá akart venni, hogy maradjak ott. Még az is lehet, hogy hallgatok rá, ha nem olyan szenvedélyes zsidógyűlölő. Pechemre Kanadában ugyanúgy kifogtam egy hasonló érzelmű magyar lakótársat. Szerencsére később mást is tapasztaltam. Kanadai emigrációm első évében például több hónapra át a Katolikus Egyház és segélyszervezetek gondoskodtak megélhe-

tésemről, ahogy felekezetre való tekintet nélkül minden magyar menekültől. Még ma is hálával gondolok a gyönyörű franciát beszélő, raccsoló Fodor páterre. Rá kellett jönnöm, hogy ott is, mint itt, meg kell keresnem a saját közegemet. Nem lehet mindenkihez tartozni. Kanadában, az első években elsősorban olyanokkal találtam meg ezt a közösséget, akik olvasták az akkor már Párizsban, majd Londonban megjelenő *Irodalmi Újságot*.

Azt se szerettem igazán, amikor az amerikaiak szabadságharcost, hőst láttak bennünk, a kommunizmus elleni harc hőseit. Nem rajongtam különösebben a kommunistákért, az antikommunistákért legalább annyira nem, mint ahogy – sem akkor, sem ma – semmiféle egyoldalú vagy ideologi-

Egy kedves nagybátyám a pillanat hevében valami olyat mondott, hogy az, hogy megmentettek bennünket (mármint az oroszok 1945-ben), nem ok arra, hogy elrontsák az életünket.

kus gondolkodásért. Nyilvánvalóan nem voltam szabadságharcos. Elmentem, mert erre lehetőségem nyílt, mert nem szerettem, ami itt volt, s féltem attól, ami lehet. Egyszer, pár éve, egy budapesti üzletvezető minden különösebb ok nélkül, mélyen megsértett. Amikor megtudta, hogy 1956-ban elmentem, gorombán kitessekelt az üzletből. Nyilván árulónak, sőt hazaárulónak tartott. Ez most divatos lett erre felé. Én 1956-ban azt gondoltam: amennyiben a magyaroknak meglesz a lehetőségük arra, hogy szabadon megválaszthatják a kedvükre való rendszert, ám tegyék, ehhez joguk van. S ezzel akkor is egyetértek, ha ez a rendszer nem felel meg az én ízlésemnek. Legfeljebb elmegyek. Fialtam voltam akkor, idealista, még nem sokat értettem a világból. Kevés infor-

máció jutott el hozzánk. Mai szemmel neveltség, de a francia kommunista regények hatása alatt majdnem úgy gondoltam, hogy ott még mindig tart a német megszállás. Az oroszoktól pedig igyekeztem minél messzebb kerülni. Ugyanakkor érthetően féltem mindenféle nemzeti szélsőségtől is, melynek veszélyét talán el is túloztam.

S most, visszatekintve, mi maradt meg bennem '56-ról? Az az önfeledt, boldog menetelés, ahogyan kiáltottuk: „Vesszen Gerő, mert tróger ő!” „Nagy Imrét a kormányba!” Fülemben csengenek Tamási Lajos verssorai: „Megyünk s valami láthatatlan áramlás szívünket befutja. Akadozva száll még az ének, de már miénk a pesti utca.” Meg az a titokzatos, félelemmel terhes, utolsó hazai éjszaka, amikor az osztrák határ melletti község forradalmi tanácsának elnöke (aki büszkén mutatta nekünk egykori nyilasigazolványát) egy csoporttal együtt átvitt a határon, „jóvá téve” (?) hajdani bűnét. Akár hazafiságból tette, akár a pénzért, megerősítette bennem, hogy jól teszem, amit teszek. Így a felszabadulás után tíz évvel történt „kiszabadulás” új távlatokat nyitott meg előttem. Valószínűleg más ember lett belőlem, mint ha itt maradtam volna. Bizonyosan másképp látom szülőföldemet is és a világot is. Egy multikulturális országba, Kanadába kerültem, ahol lehetőségem nyílt arra, hogy megtarthassam Magyarországhoz, a magyar kultúrához való kötődésemet s ugyanakkor zsidóságtudatomat is elmélyíthessem.

Ötven évvel 1956-os eufóriám és félelmeim után a mindenkori forradalmak elkerülhetetlen, ám mégis ijesztő melléktermékeit nagyjából sikerült kitörölnöm emlékezetemből. Az 1956-os forradalom, amely bukásában is felért egy győzelemmel, ma úgy él bennem, mint a magyar történelem egyik legszebb fejezete. 1956-hoz hasonló jelentős élmény ritkán adatik meg az embernek, talán az életben csak egy. Bárhogyan is változik 1956 jelentése az évek múltával, és a világ szempontjából akármennyire is kis pont ez az ország, aki ott volt akkor, abban mindig megmarad az érzés, hogy világtörténelmi pillanatot élt meg.

HELLER ÁGNES

Egy fél évszázad után

I smeretes az a vicc, mikor valaki azt kéri egy – talán indiai – istenségtől, hogy ne éljen úgynevezett „történelmi korban”. A mi generációnk bizonyára nem fordult ilyen kéréssel senkihez, s ha igen, nem hallgatták meg.

Mi történelmi korban éltünk. Ennek a történelemnek nem lett volna szabad megtörténnie. Mégis történt egy és más ebben a történelemben, amit nem csak hogy semmiképpen sem szeretnék meg nem történné tenni, hanem amiből sajnáltam volna „kimaradni”. Ma is örömmel tölt el, hogy ötven évvel ezelőtt, itt Budapesten egy valóban világtörténelmi esemény tanúja, drukkere, s bizonyos értelemben résztvevője is lehettem. Az a szerencse rést, hogy ott voltam a kommunista rendszer szimbolikus megdöntésének pillanatában.

Elfogott engem néhanapján öröm, lelkesedés és termékenykedni tűnő izgalom másért is, néha egy szappanbuborékért is, hiszen a fiatal ember és a némben könnyen lelkesedik. De az az öröm és lelkesedés, ami 1956. október 23-án elfogott, semmihez sem volt hasonlítható, sem előtte, sem utána. Olyan kézenfekvő volt számomra az „ügy”, ami azon a napon a nyilvánosság porondjára lépett, olyan egyszerű és jól ismert szavakkal volt leírható, ami kizárta a kiábrándulás és a csalódás kelepcecét. Nekem is szent szó volt a „szabadság”, szitokszó a „zsarnokság”, s így a szabad tíz nap minden percét úgy éltem meg, mint egy tiszta és egyértelmű konfliktust, melyben nem lehetett kérdéses, hol a helyem. Életem legszigorúbb és legárnyaltabb politikai iskolája volt számomra ez a tíz nap. Más ember lettem utána, mint amilyen előtte voltam.

Nem véletlenül beszélek politikai iskoláról. A politikai iskola kiindulópont-

ja, mint a balettnél, az alapállás. De az alapállást nem az alapállással gyakoroljuk. Van egy alapvető igen, ez az alapállás, s ezen belül léphetünk néha „nemmel” is, például mikor azzal mondunk „igent” a forradalomra, mikor egy jövődó jogállamiság nevében nemet mondunk az önbíráskodásra.

Tíz nap hosszú idő, ha minden percét kihasználjuk. A forradalom általában olyan esemény, melyben minden percet ki szoktunk használni.

Tehát számomra kézenfekvő volt az ügy, egyszerű a választás szabadsága, szemben a zsarnoksággal. Ma is, ötven év múltán is az. Azt is tudtam, hogy nem mindenki számára volt a választás ilyen kristálytiszta. Nemcsak azok számára nem volt az, akik a diktatúra haszonélvezői vagy egyszerű hívők voltak (bár e kettő gyakorta összefonódott), hanem olyan emberek számára sem, akik semmit sem veszthettek, akik csak nyerhettek egy győztes forradalommal. Ezek közé tartoztak azok is, akik az antiszemitizmusról való félelmükben kezdtek „ellenforradalomról” beszélni.

Amikor 1981-ben férjemmel, Fehér Ferencsel könyvet írtunk 1956-ról, ezt a kérdést tárgyszerűen intéztük el. 1956-ra – írtuk – nem volt jellemző az antiszemitizmus. Zsidók ellen irányuló erőszakos megmozdulásra, szemben 1947-tel, nem került sor. Kádárék humbugját, hogy a pogromot éppen november 5-re tervezték, propagandaakciónak tekintettük. Mindezt ma is aláírnám.

Ma azonban egy másik kérdést is hoznának: miért fordultak emberek százei, talán ezrei – esetleg csak gondolatban is – egy olyan forradalom ellen, mely megszabadította volna őket a kötelező ideológia terhéől, lehetővé tette volna számukra vallásuk gyakorlását, engedte volna, hogy kinyithassák üzleteiket, hogy meglátogassák, mikor éppen

akarják, külföldi rokonaikat? Szándékosan soroltam fel olyan igényeket, melyeket akkor triviálisaknak találtam volna. Ugyanis a zsidóságnak az a része, mindenekelőtt értelmiségi krémje, akiket nem ezek a trivialisítások érdekeltek, teljes szívvel a forradalom mellé álltak. Ugyanígy álltak a szabadság és függetlenség mellé, ahogy ők 1848-ban tettek. Közülük sem mindenki választott így, de a túlnyomó többség igen. Volt köztük olyan, akit a forradalom leverése után kivégeztek, egy részük börtönbe került, más részük emigrációba kényszerült.

Nem róluk beszélek, s ismétlem, nem is a rendszer haszonélvezőiről, hanem a „kis zsidókról”. Ők voltak azok, akik félték. Egy részüket boldoggá tette a forradalom azzal, hogy megnyitotta a határokat. Ők a sok százezer magyarral együtt disszidáltak. Akik maradtak, azok alkalmazkodtak. Meg voltak győződve ugyanis arról, hogy a kádárizmus megvédi őket az antiszemitizmustól, aminek a forradalom győzelme kiszolgáltatta volna őket.

Szerintem ez olyan döntés volt, mint egy tál lencséért eladni az elsőszülöttséget.

A félelem, mint tudjuk, a legrosszabb tanácsadó. Azért olyan rossz tanácsadó, mert megakadályozza a racionális gondolkodást. Aki fél, az nem bíz saját erejében, mindenekelőtt nem bíz a gondolat erejében. S nem bíz másokban sem.

Mindennek ma már nincs „életrajzi” jelentősége. Hacsak nem rontja meg az emlékezést. Az emlékezést többféleképpen lehet megrontani. Úgy, hogy valaki ma is képtelen lelkesedni azért, amiért akkor nem lelkesedett, s úgy, hogy most is attól fél, amitől akkor és azóta félt.

Ha mindennek nincs is ma már „életrajzi” jelentősége, még lehet gyakorlati tanulsága. Sem zsarnokság, sem tilalom, sem elhallgatás nem óv meg a meg nem gondolt gondolattól, így az antiszemitizmustól sem. Könnyebb a nem igazán nagyszámú antiszemitával együtt élni, mint a félelemmel együtt hálgni.

NOVÁK ATTILA

„Kettős megszállás” Hódmezővásárhelyen

A magyar vidékhez kevés köt engem, pedig – mint a legtöbb budapestinek – nekem is vannak vidéki gyökereim. Ezek Hódmezővásárhelyhez kapcsolnak, hiszen apám családja odavalósi. S ebből a kissé álmos, dél-magyarországi városból deportálták őket, a Novák, a Boér (nagyanyai) és a velük rokoni szállal kötődő és ismerős családokat a szege-di téglagyárba, majd onnan Strasshofba és különféle német koncentrációs táborokba. Nekem ebből a hódmezővásárhelyiségből mára már nem sok maradt, csak a barátian ismerős „őz” beszédmód, a felejthetetlen halételek, illetve az utóbbi évek nyarankénti látogatásai apámmal az „otthon-találkozóra”, amikor is a zsidó elemi iskola szétszóródott nebulói jönnek össze – a hitközség közösségi termében. Ma ennyi a már a háború előtt is erősen asszimilálódott vásárhelyi zsidóság. A kilencszáz főt el nem érő egykori helyiek mai számát nehéz megbecsülni, maximum 80-100 főről beszélhetünk, ám ebben már mindenki benne van, akinek bármilyen köze is van a közösséghez.

A vásárhelyi holokauszt egyik különlegessége az volt, hogy a polgármesteri funkciókat ellátó Beretzky Pál alpolgármester viszonylag emberségesen bánt a zsidókkal, és nem történt meg a gettósítás sem. Ennek fő oka az volt, hogy a lezárásra kijelölt területről sok nem zsidó – megfelelő cse-relakás hiányában – nem akart elköltözni. A gettósítás 1944. június 16-án kezdődött, a következő két nap alatt a szege-di téglagyárba szállították át a zsidókat. 25-én, 27-én és 28-án a töb-

biekkel együtt kerültek a Bécs melletti Strasshofba.

Hódmezővásárhelyt nem véletlenül emlegették „paraszt Párizsként”. Nagy mezőváros kiterjedt tanyavilággal, nem igazán kifejlődött polgársággal, erős református hagyománnyal, tradicionálisan jobboldali polgármesterekkel. Talán ezért is esett a Fidesz (és a Terror Háza) választása erre a városra, s ehhez kellett az ambiciózus polgármester, Lázár János erőfeszítése is. Ennek következtében Hódmezővásárhely, a Terror Háza Múzeum segítségével 2004-ben és 2006-ban két emlékmúzeumot hozott létre. Az egyik a vásárhelyi holokauszt, míg a másik a létező helyi szocializmusnak („kommunizmusnak” hívják) állít emléket, ez utóbbit már most a „vidéki” Terror Házának nevezik.

A deportálások 60. évfordulójára létrehívott múzeum – amely a magyar vidék mind ez ideig egyetlen állandó ilyen múzeuma – a zsinagóga mellett helyezkedik el, melyet az önkormányzat a saját pénzén újított fel, és ígéretet tett arra, hogy kulturális célokra fogja használni. A történet azonban az 1980-as évekre nyúlik vissza, hiszen a vásárhelyi „zsidó templomot” ekkor adta el az országos zsidó képviselő a városi önkormányzatnak, de közösségi helyiség azért maradt a templom mellett. Ebből az imateremből és a mögötte lévő kultúrteremből jött létre a Holokauszt Múzeum, míg a régi kántorlakásból alakították ki az új közösségi helyiséget.¹ A 2004-re felújított és – tudományos ülésszakkal keretében átadott zsinagóga és a múzeum szokatlan egységet alkot, hiszen mindent felújítottak és megszüpítettek – persze más célokat is követve mint a

rekonstrukció és a megfelelő történelmi emlékezet megformálása. Maga a kiállítóhely jól példázza azt a törekvést, hogy a magyarországi jobboldal mit is akar kezdeni a vészorszak emlékével. Ebből a szempontból a kiállítás korrektnek tekinthető, ám ugyanazokkal a problémákkal küzd, mint amivel általában a jobboldal: úgy kell beszélnie a felelősségről, hogy közben a magyar jobboldali kormányzatok felelősségéről is ejtenie kell(ene) néhány szót. Nagy nehezen sikerül is ezekről beszélnie, bár a kiállítás te-remszövege szerint a gettósítás és a deportálás „a magyar államigazgatás, a csendőrség és a rendőrség egy részének közreműködésével” történt, s azt is írják, hogy a Harmadik Birodalom tényerése pecsételte meg a zsidók sorsát. A kiállítás nem beszél a numerus clausus törvényről (annak visszavonásáról sem), mint ahogy kifejlődik a magyar belpolitikai élet jobbrtolódása, valamint az 1939-es választás nyilas sikerei, a szélsőjobboldal széles társadalmi elfogadottsága. A szövegben az olvasható, hogy 1938. május 29-én „megjelent” az első zsidótörvény, arról azonban nem esik szó, hogy kik hozták meg, és hogy miért. *E kiállítások bár kétségkívül bemutatják a zsidóság szenvedését, ám a magyar nemzeti felelősséget kisebbíteni óhajtják.* Erre szolgál a tárlat „Emberek az embertelenségben” fala, ahol a nem zsidó embermentőket mutatják be „A horogkereszttel szemben áll az egyszerű kereszt” Márai-idézzel. A Terror Házában található megoldásra kísértetiesen emlékeztető installáció esetében megkérdezhethetnénk, hogy ugyan miért nem mutatta be a kiállítás – mondjuk – a cionista ifjúság embermentő tevékenységét? *Ugyanis az a*

látszat keletkezik, hogy a „megjelent” intézkedéseket e kétségkívül nagy bátorságot tanúsító maroknyi hős egy az egyben ellentételezi, ráadásul a magyar nemzet és a kereszténység nevében teszi ezt. Mintha nem is lettek volna zsidótörvényeket megszavazó keresztény egyházfők, antiszemizmust magukévá tevő papok és receptív társadalom. Ennek a szemléletnek egyébként a – majd később elemzendő – konzervekből álló sor alatti korabeli újságcímlapok némelyike is ellentmond, hiszen például a Vásárhelyi Reggeli Ujság című „független politikai napilap” „Áldd meg Isten Hitler Vezért!” címoldallal jelent meg.

A benti nagyteremben a Nemzetközi Vöröskereszt embermentő tevékenységét ábrázoló figurával magyar és német egyenruhát állítanak szembe. A „Hetedízigen” felirat a holokausztban meggyilkolt „1,5 millió európai és 190 ezer magyar gyermek emlékére” jött létre, s már maga az ötlet is erősen rímél a Terror Háza 2004-es időszakos kiállítására, mely szintén az elpusztult gyerekekkel foglalkozott. *A zsidó szó nem szerepel a gyermekek említésénél. A múzeum láthatóan úgy akarja megkínálni az érzelmi azonosulás lehetőségével a látogatókat, hogy a magyar tragédia sorsközösségét akarja megteremteni az esemény dejudaizálásával, s egyben a magyar nemzeti felelősség csökkentésével. Ennek lehetnek pedagógiai okai is, de nem korrekt eljárás éppen ott megteremteni az egységet, ahol azt a történelem kettészakította.* Ha a magyarságot azért használják közös nevezőként, hogy megmutassák, a zsidók ugyanolyan állampolgárai a magyar hazának, mint a nem zsidók, a különbséget is be kell emelni az egységbe, és a nemzetfogalmat kell plurálisabbá, integratívabbá, önreflexívebbé tágítani. *A vásárhelyi Holokauszt Múzeum láthatóan azzal a dilemmával küszködik, hogy a jobboldali politikai és nemzeti önképbe mennyire illeszthető be az, hogy a magyar zsidó és nem zsidó lakosság érdekei és kilátásai – a történelem eme tragikus pontján – szembekerültek egymással. A múzeum erre a dilemmára úgy reagál, hogy a magyar felelősséget hátrítani, a zsidómentés mértékét növelni*

igyekszik, ám ez nem felel meg a történelmi valóságnak.

Ennyi kritikai észrevétel után, hadd beszéljünk a jóról. A Holokauszt Múzeum kivitelezése – hasonlóan a Terror Háza kiállításaihoz, installációihoz – zseniális. Az F. Kovács Attila tervei alapján megépült múzeum fantasztikus ötletek tárháza. Az épület külső falán „Európa tragédiája” – „Magyarország tragédiája” felirat alatt „gettósítás”–„deportálás”–„Hódmezővásárhely” szövegelemeket láthatunk, alatta sok eseménnyel, névvel, helyi és nem helyi lakosok visszaemlékezéseivel. A múzeumba belépve – balra – a falon gyermekfotókat látunk (fehér alapon feketét), alattuk fekete alapon fehér betűkkel írt gyermekmemóárokat a borzalmakról. A jobb oldali folyosón két egymás melletti sorban, saját tengelye körül forgatható konzervdobozokon (Zyklon B gázra utaló) hódmezővásárhelyi holokauszt-túlélők és áldozatok élettörténete olvasható. Kifejezetten megrázó volt olvasni Novák Boriskának, nagyapám testvérenek sorsáról szóló sorokat, akit (édesanyjával együtt) Strasshofból szállítottak Auschwitzba. A konzervdobozok buddhista imamalomként is forgathatók, az élet forgandóságát jelzik, s mindenki elgondolkodhat rajta, vajon nem kerülhet-e bármikor hasonló helyzetbe.

A főterem vitrinében elárvult gyermekjátékokat is láthatunk, s közben a képernyőkön neves és kevésbé neves vásárhelyi túlélők és emlékezők arcai – így Szabó Magdáé is – és mondatai tűnnek fel. Mint minden Terror Háza-installációnál, itt is nagyon fontos szerep jut az interaktivitásnak, a kézzelfoghatóságnak és az élményszerűségnek.

A Terror Háza Múzeum történelemértelmezését a másik multimédiás kiállításon még határozottabban tudta alkalmazni, hiszen itt a magyar lakosság egyértelműen áldozatként jelenik meg. Az *Emlékpont – Fél évszázad Vásárhelyen* címet viselő kiállítás a létező szocializmus magyarországi évtizedeit mutatja be, kiemelve a vásárhelyi teret. Sokkal nagyobb és impozánsabb területen helyezkedik el, mint a kis, helyi zsidósághoz kötődő Holokauszt Múzeum. A múzeum hon-

lapja, a www.emlekpont.hu így magyarázza az emlékhely nevét és legitimitását.

„Ahogyan mondatainkat is ponttal zárjuk, egy történelmi korszak is csak akkor válhat múltunk részévé, ha pontot teszünk a végére. Ahhoz pedig, hogy lezárhassunk bármit, össze kell gyűjtenünk róla minden ismeretet, és meg kell hallgatnunk azokat, akik benne éltek a korban, és megőrizték az emlékeit. 1945 és 1990 két olyan dátum, melyek kétségtelenül egy teljes korszakot fognak közre. Összeomlástól összeomlásig, mondhatnánk, hiszen az országot elfoglaló német csapatokat egy újabb hódító, a szovjet hadsereg szorította ki Magyarország területéről, hogy a darabjaira hulló szocialista kísérlet romjain 1990-ben Magyarország újra visszanyerje önállóságát.”

Már az épület kiválasztása is szimbolikus jelentőséggel bír, hiszen az ifj. Hajdu Bálint gazdálkodó és családja birtokában lévő épületet az 1952.4. számú törvény szerint államosították, a család fiúgyermeké pedig – mivel „kulák” volt – nem dolgozhatott tovább, és taxisofőrként volt kénytelen elhelyezkedni. A volt (és a mostani) Andrássy út 34. szám alatti, később Sztálin úti épületet az Állami Gazdaságok Országos Trösztje bérelte 1963-ig, majd vásárhelyi és Csongrád megyei tanácsi osztályok működtek benne, kiürítéséig iskolaként használták. A Terror Háza Múzeumot korábban ért kritikákat némileg hasznosították, s a korszakot nem egységes egészként fogták fel, amit jól mutatnak a következő sorok: *„Az Emlékpont reményeink szerint találkozások és beszélgetések pontja lesz. Beszélgetni fogunk a szabadság öröméről, az 1945 és 1990 közötti időszak fájdalmas és örömteli emlékeiről. Ez a történet nem lehet sem fekete, sem pedig fehér, hiszen a hétköznapok szürkeségén át mindig megcsillan a benne élők életöröme, életakarása.”* A helyszín kiválasztása nem független a – múzeum koncepciója szerinti – paraszti urbanitás koncepciójától. Ennek „megszakítottóságát” külön terem mutatja be, jelezve azt, hogy a kommunista diktatúra megakasztotta e sajátos vagyonosodást, polgárosodást, s szintén külön mutatják be az agrárvidékre jel-

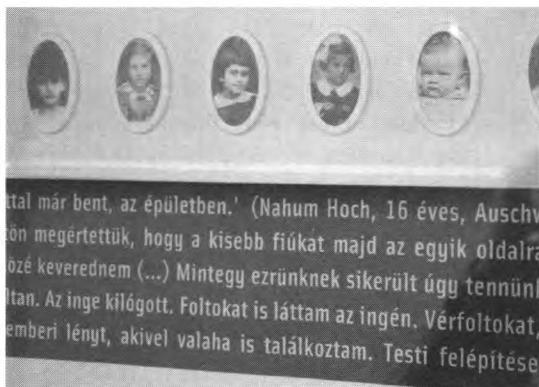
lemző nyomást, a beszolgáltatásokat, a pereket, a tészesítést.

De milyen közelebről a múzeum? A vizuális megjelenítést tekintve a kiállítást a szokásos – F. Kovács Attilára jellemző – virtuozitás jellemzi. Az építész teljesen új, rozsdamentes acélból készült épületrészt is emelt a régiék mellé, hogy érzékeltesse a XXI. század szellemét. De nagy ötleteket is láthat a tisztelt látogató; aki a múzeum felé közeledik, szovjet katonai szobrok fejét látja kiemelkedni, korláttal kerítéssel körülvéve, míg a szobor talpzata maga a legelső szinten lévő kiállítás része, melyre különféle feliratokat helyeztek el. Az is pompás ötlet, hogy Rákosit ábrázoló szalagfüggöny vezet be minket az egyik „rémséges” terembe. A 150 interjú felvevő Terror Háza-munkatársak összesen több száz – főleg vásárhelyi – tárgyat állítottak ki, kilenc tematikus teremben. Szinte minden teremben vetítőkön, nonstop játsszák a szemtanúk, a tettesek és/vagy az áldozatok visszaemlékezéseit.

A Holokauszt Múzeumtól eltérően hangsúlyozzák, hogy „kettős megszállás” történt az országban és a városban. Talán érezték a munkatársak, hogy nem a zsidó pusztulás emlékhelyén kell megvívni a kettős antitotalitáriánus harcot, hanem itt. Jöttek a nácik, majd a szovjetek, kommunisták, szól az Emlékpont üzenete. „Vesztesnek lenni” – szól az egyik teremben lévő brosúra, anélkül, hogy a veszteség okait, a magyar politikai elit viselkedését közelebről is megvizsgálná.

Nem így tesz azonban a kommunista diktatúra működtetőivel, Kádár Jánostól például korábbi, 1948–1950 közötti belügyminiszteri működése idejéből is hoz idézeteket (míg nem beszél 1951–1954 közötti börtönveiről), nehogy elfelejtsük a több évtizedes kontinuitást. A tanyarendszer szétzúzását, a második világháború vásárhelyi áldozatait, a korántsem ismert, főleg az alföldi tanyavilágban működő Fehér Gárda ellenálló csoport tevékenységét és a bebörtönzöttek sorsát különféle termek mutatják

be. Külön egyházi termet is láthatunk, ahol a diktatúra lelkészállozatai vallanak megpróbáltatásaikról. Zsidó emlékeket is hoztak, sőt: egy izraeli adományozó jóvoltából imakellékek és imakönyvek is kerültek a vitrinekbe. A Kádár-korszak egyre puhuló diktatúráját az emeleten mutatták be, a helyi üzemek termékeit, köztük a bájos, elektromos meghajtású, a vásárhelyi Hódgép által (először 1986-ban) gyártott Puli kisautót is vitrinbe rakták, ami némileg enyhít a kiállítás tematikai zordságán. Hajdani presszót is berendeztek, műbambi-

val és pulttal, ami jelzi azt, hogy a Terror Háza kezd rádöbbenni arra, hogy a rezsim alatt nemcsak hősök és áldozatok, hanem egyik kategóriába sem sorolható, a politikától magukat távol tartó emberek milliói tettek ki a többséget. Akik éltek és szórakoztak, ahogy tudtak, és akiknek az életét nem a politikai foglyok sorsa példázta. Nem feledkeznek meg a couleur locale-ról sem – s itt a múzeum helytörténeti kiállításba megy át – külön

tárlatot rendeztek be Hódmezővásárhely művészei számára. Az intézményben előadóterem, tantermek, könyvesbolt és – úttörőnyakkendősi fiú- és leánypincérekkel – retrobüfé is található.

Ám hogy mégis a Terror Háza múzeum egyik leányvállalatánál tesszük tiszteletünket, rádöbbenünk, amikor – a pesti Andrassy úton látható – vöröses szegényfalhoz közeledünk. Ávosok és állampárti vezetők fényképpel illusztrált névsorában fedezzük fel Rákosi Mátyás és Kádár János nevei mellett Vastagh Pál volt Csongrád megyei MSZMP első titkár, MSZP-s országgyűlési képviselő nevét. A nála magasabb pozíciókat betöltő, ám a Fidesz mellett kampányoló Szűrös Mátyás vagy Pozsgay Imre nevével természetesen nem találkozunk a sajátos szegényfalon, ami jelzi, hogy az intézmény nem pusztán az emlékezés helyeként, hanem – bizonyos értelemben – a belpolitika eszközeként is funkcionál. Ugyanakkor nem sok olyan múzeum van a világon, mely a „kommunista” múltat próbálna reflektálni, annak történetét, a pártállami rendszerek működését próbálja ábrázolni. Az, hogy Magyarországon éppen jobboldali kormányok és önkormányzatok foglalkoznak ezzel, tulajdonképpen érthető, hiszen a baloldal rossz lelkiismeretével, és sok ma is aktív pártállami káderével nehezen egyeztethető össze egy ilyen emlékhely létrehozása. A jobboldal viszont saját tábora nemzeti zarándokhelyévé próbálja tenni (nem sikertelenül) e múzeumi tereket, érzékeltetve azt, hogy az állampárti hatalommal szembenállók örökösének tekinti önmagát. Nem lehet kétsége senkinek arról, hogy a mai politikai színtéren, a másik oldalon szereplőket vajon melyik „társaság” örökösének tartja.

Csak az a bizonyos aktuálpolitikai érdek ne homályosította volna el az emlékezés tisztaságának szándékát.

¹ A múzeumról, annak kiállításáról lásd: <http://www.hodmezovasarhely.hu/system/files/server.html?file=/pages/varos/letesitmenyek/zsinagoga/hatteranyag.doc&type=related>

SZÁNTÓ T. GÁBOR

Faludy

(1910–2006)

96 évet élt vagy féltucatnyi országban, a legtöbbet Magyarországon, Angliában és Kanadában.* A faszori Evangélikus Gimnáziumban, Bécs, Berlin, Párizs, Graz egyetemeken tanult. Ezernyi verset írt és legalább annyit fordított – hatalmas műfordítói oeuvre-t hátrahagyva. Hitetlen zsidó volt és szabadelvű magyar. Otthon volt az antikvitás, a középkor, a reneszánsz irodalmában és eszmetörténetében, az ókori kínai vagy az arab szufi költészetben éppúgy, mint a huszadik század lírájában. Szeretett nőt és férfit, hontalan volt térben és időben s honvágyó. Igazi huszadik századi diaszpórasors hordozója, akinek valójában könyvtári belépője volt az egyetlen személyi igazolványa. Versei tele vannak kultúrtörténeti utalásokkal: lubickolt műveltségében, és bizonyára büszke is volt rá, azért használta.

Saját versei mellett Villon fordításával-átköltésével lépett a nyilvánosság elé, mely sikerkönyv lett. Már-már közmondássá lett kesergése: „Villon, te élém állsz.” Saját költészetét a rendszerváltásig kevésbé ismerték, mint e kötetét, amelynek megjelenése után nem sokkal, a harmincas évek végén a fasizálódó Magyarország helyett a párizsi, majd a marokói emigrációt választotta, s később az amerikai hadseregben harcolt a világháború idején. Nővérét a nyilasok a Dunába lőtték, könyveit elégették. 1946-ban visszatért, a Népszava munkatársa lett, majd a kommunista diktatúra első szakaszában letartóztatta az ÁVH, Kistarcsára került, majd a recs-

ki táborba deportálták. Az '56-os forradalom után ismét emigrációba kényszerült, a londoni Irodalmi Újságot szerkesztette. Neve és műve Magyarországon megint tiltólistára került, csak illegális kiadványokban terjedhetett – s terjedt is –, elsősorban ismét Villon-fordítása. Élete első felének fordulatait *Pokolbéli víg napjaim* cí-

Faludy György az amerikai hadsereg katonájaként (Petőfi Irodalmi Múzeum)

mű memoárregényéből ismerhetjük, amely már szamizdatban is sikerkönyv lett. A rendszerváltás után megadatott neki a hazatérés mind fizikai, mind szellemi értelemben. Újabb és újabb nemzedékek ismerték és szerették meg azok mellett, amelyek korábról ismerték és szerették. Sorok álltak előtte, ha dedikált. Életében legenda lett, s ő szívesen szötte tovább e

legenda szálait. Fáradhatatlanul írt, járta az országot, felolvasott és beszélgetett a közönséggel.

1988-ban mutatták be a róla készült portréfilmet. Az első és a második nyilvánosság között működő *Egyetemi Lapok* hasábjain nyílt levelet írtam neki, amit postáztam is Kanadába. Kedves levélben válaszolt. Attól fog-

va leveleztünk, majd amikor visszatelepült, a kilencvenes évek elején egy időben gyakran találkoztunk. Kedvelte a fiatalok társaságát, én pedig mestert kerestem. Ő lektorálta első kötetemet. Megtisztelőnek éreztem, hogy gyakran fogad, később meg is látogatott bennünket. *200 szonett* című könyvébe írta a következő dedikációt: „...Nincs igazad. Én tartom megtisztelőnek, hogy fiatal költők szóba állnak egy ilyen öregemberrel, mint én...”

Sokat vitakoztunk politikáról, zsidóságról. Unokatestvére volt Teddy Kollek, Jeruzsálem legendás polgármestere, foglalkoztatta őt Izrael biztonsga, bár kritikus volt politikájával szemben. A zsidósággal kapcsolatos álláspontja megegyezett Koestlerével, akivel jó kapcsolatban állt: ha az ember zsidó akar lenni, menjen Izraelbe – megszüntetvén a töredezett identitást okozó, neurotizáló diaszpóralétet. Ő a világpolgárságot választotta. Szabadelvű volt és szociáldemokrata, érzékeny a határon túli magyar kisebbség kérdéseire is. Gyakran járt Erdélyben és a Felvidéken is felolvasóköruton. A kilencvenes években a jobboldalon megtört antiszemitizmus miatt eltávolodott a

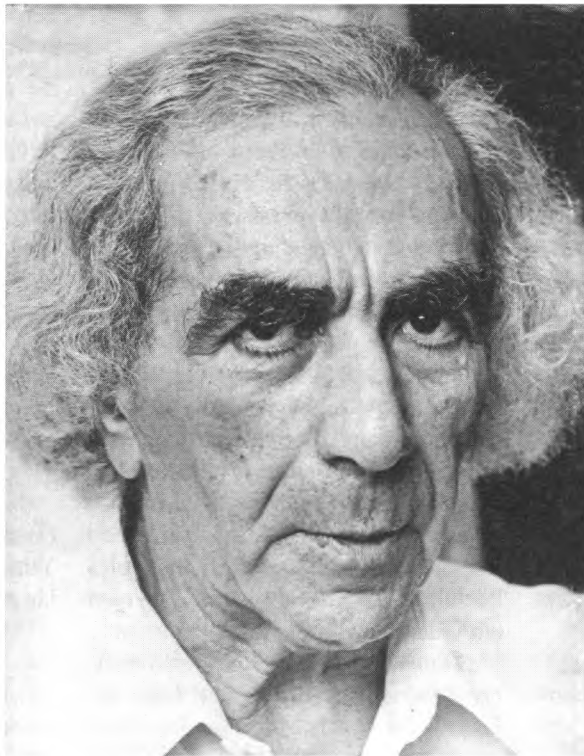
„népi írótól”, akikkel korábban nyitottabb viszonyban állt, mint a hazai „urbánus” ellenzék, a későbbi szabad-demokraták, akikhez aztán ő került közel. Sem a náciakat, sem a kommunistákat nem szívelte.

Ha zsidóságról beszélt, lehalkította a hangját. Németországról mondta, az egyesítés idején, André Malraux bonmot-ját idézve: „Annyira szeretem, hogy hármát is szívesen látnék belőle...” Noha értettem, nem tudtam nevetni e viccén. Fiatalemberként, a zsidó kulturális újjászületés reményével eltelve, zavart kissé, hogy bár a zsidóságról, úgy tűnt, négy-szemközt szívesen beszél, és világperspektívájában is jelen van e szemléletmód, a nyilvánosság előtt a magyar költő imázsán kívül egyebet nem vállal. Nemzedékének számos intellektueljéhez és számos fiatalabb író társához hasonlóan a zsidóságot magánügynek tekintette, kevésbé fontos életténynek, és nem gondolta, hogy írói tevékenységének számottevő témája vagy katalizátora lehet, vagy hogy összeegyeztethető felvilágosult racionalista, liberális meggyőződésével. Az asszimiláció aranykorának szülöttje volt. S ami talán még fontosabb: zsidósághoz – noha műveltsége folytán bizonyára e téren is legalább tájékozott volt – olyasfajta történelmileg terhelt, negatív képzetek tapadtak, melyek megakadályozták, hogy könnyen vállalható identitáslem legyen. Az is lehet, hogy csak a vendégnek kijáró gáláns figyelem miatt tisztelt meg a zsidóság iránti alkalmi érdeklődésével, talán imponálni is akarván. Verse is jelent meg a *Szombatban*, s irodalmi rendezvényünkön is felolvasott.

Költői életműve hatalmas időszakot ölel fel, és hullámzó színvonalú. A kritika nem is volt kegyes vele. Színfoltnak tartották őt, *charmeurnek*, nem nagy, tán nem is jó költőnek. Igaz, nem volt könnyű helyzetben: túlélte három-négy irodalmi korszakot – József Attila és Radnóti kortársa volt. Nem tudta megújítani döntően

jambikus lejtésű, klasszikus, páros vagy keresztrímekre épülő, nagy műveltséganyagot hordozó, sokszor túlzottan is hétköznapi nyelven megszólaló, elbeszélői jellegű versvilágát. Megverselte a háborút, a hidegháborút, az ÁVO pincéit, Recsket, '56-ot, az emigrációt, s e történelmi élmények gyakran túlterhelték költészetét.

Számomra azonban vannak feledhetetlen versei. Döntően azok, melyek a legszemélyesebbek, ahol nem

közvetlenül a külvilág, a közélet eseményei, a történelem foglalkoztatja, hanem a lét alapkérdései, világnézeti dilemmái vagy olyan életfordulatok, ihletett pillanatok, melyek érzelmi erőterében szabadon hagyja áramlani lényé legmélyéről feltörő élményeit, gondolatait. Ilyenek természetesen a szerelmes szonettek, amelyek esetén gyakran éppúgy nem tudjuk kideríteni, nőhöz vagy férfihez íródtak-e, volt-e egyáltalán konkrét műzsájuk, mint Shakespeare szonettjei esetében – s ő bizonyára rá is játszott e hagyományra. Vagy például *Újszülött fiamhoz* című, 1955 januárjában, Pesten írt hosszú poémája, melynek drámaiságához korántsem véletlenül adódik hozzá, hanem annak szerves részét képezi, hogy itt őszintén vall gyökereiről:

„S hol vannak ők, a régiek? Hadd figyeljem az arcodat, / hoztál-e róluk rúna jelt, hieroglifet, karcokat? / Mily radioaktivitást sugároz az auschwitzi rét, / hogy egy ősidő porából, kit a ré-paföldön szórtak szét, / ősidőből, ki azóta már füvek zöldjébe öltözött, / egy sejtcsomónyi bölcsesség tán éppen beléd költözött?”

Majd így folytatja:

„Lábán réjtén egy ember álmodik, / a nap világa süt, / jobbkarja, mit szemére ráborít, / halántékára csügg, / két ujjja játszik, lelke álmodik, / így alszom magam is, / apám aludt így minden délután / és így nagyapa is, / s így még egy s még egy nemzedék, / százharmincháromig. / Így láttalak ma reggel, s szól-tam én: / napom világa süt, / jobbkarja, mit szemére ráborít, / halántékára csügg, / két ujjja játszik, lelke álmodik / és bármit álmodik: / nagy zsoldárunkból mégis visszaszeng, / az új sor Jákobig.”

S így fejezi be:

„Fent állunk, mint a hősök, / alattunk a legyőzött, / a porba tiprott hősök... / Ilyen hegyen kell állanunk, fiam, / és úgy álok itt veled, / mint Auschwitzban álltak, ha jött a gáz, / jött és emelkedett, / mikor terjedt a gáz s az emberek / fele már elesett, / s az élők a holtakra álltak, / hogy még egy percig éljenek. // Így állunk a holtak hegyén, / nagyszüleid, anyád, meg én, / ez a családi piramis, / olyan, akár a másoké, – / ráfekszem egyszer magam is, / és jobbkezem majd nem borul / szememre úgy, mint Jákobé, – / de addig, amíg itt vagyok, / hadd nézlek meg magamnak, / emeljelek a csillagok / felé s tartsalak, míg a sors / engedi, hogy maradjak – / s ne félj! ha egyszer nem leszek, / akkor is mindig itt leszek / közvetlenül alattad.”

Nagyapja alakját idézi fel egy 1914-es emléke kapcsán, az 1981-es, vancoveri keltezésű, CXIV. szonettben. A gyermeki tekinteten át megvallható a lét egészének drámája:

„Kezemet fogta. – „Nézd”, szólt. Tőlünk jobbra / a kátrányszínű, csontváz téli fák / közt a telihold áttetsző

korongja / lebegett: túlvilági látomás. / Nem hallottam addig e szót, hogy „szépség”, / de arcom, úgy mint akkor, most is ég még, / ha felidézem, mint álltunk ott ketten / réges-régen a tiszta alkonyatban, / hol először s nem utoljára kaptam / vigasztalást azért, hogy megszülettem.”

Hasonlóképpen emlékezetes, és megint csak személyessége révén emelkedik ki lírájából a Szerelmes versek egy haldoklóhoz, a londoni–soprabolzanói versciklus, amit 1963 nyarán rákbeteg feleségéhez írt. Közvetlenebbül nyilvánul meg a költői én, mint sok-sok közéleti versében, s akár csak az Újszülött fiamhoz című darabban, mintha nem kifelé beszélne, az olvasóhoz, hanem magában monologizálna, s így nem is elbeszél, hanem költészetté fegyelmezi fájdalmát, ezért mélyebbről szakad fel a vers, és magasabbra jut. Száraz, szikár, visszafogott tényszerűsége fokozza az elmúlással szembeni kétségbeesett tehetetlenséget.

„Meghalsz. Két hét, mondja Tószeghi doktor. / Meghalsz. Talán két hónap, gondolom.”

„Ketten ülünk itt szemben a halállal / s a nyári alkonyattal. / A fiú elment. És a gyermek gyermek: / hideg és irgalmatlan. / És gyűlölni fog téged, mert elhagytad, / s engem mert itt maradtam.”

„Ma nem fáj semmid. Ülök ágyad mellett / s a kávécsészét tartom. Hegyes melled / helyén zöld varrat, lila sebhelyek... / Szerelmem, harmincnégy kilós kísértet, / mit mondjak neked?”

„A szertartást látom, míg eltemetnek / e fennsíkon, a kúpos havasok / tövében, mert a hegyeket szeretted. / S én elérem az esti vonatot. / Velencében vár még reám a nyárvég: / talán két hét, talán három maradt, / mikor oly sok a nap s oly mély az árnyék. / A Lídó strandján elfekszem hanyatt. // A hullámverés zaja, örök kék ég, / s labdázó gyermekeket hallani. / Kérdem: vajon tested hajótörését / túlélte-e lényedből valami? / Deltájt kinyitom a szememet végül / s lesem, merről s mikor jön már a test, / mely téged pótol. Mert szerelem nélkül / nem élhetek. Tőled tanultam ezt.”

A rendszerváltás hajnalán, talán '88-ban vagy '89-ben, a dugig telt Jurtta Színházban – mely akkor még nem félfasiszták törzshelye volt, hanem az ellenzéki mozgalmak egyik fóruma – olvasták fel, énekelték színészek, zenészek megzenésített költeményeit, köztük a *Tanuld meg ezt a versemet* című darabot.

„Tanuld meg ezt a versemet, / mert nemsokára könyv se lesz, / költő se lesz és rím se lesz, / és autódhoz ben-

zin se lesz, / és rum se, hogy leidd magad, / mivel a boltos ki se nyit, / s kivághatod a pénzedet, / mert közeleg a pillanat, / mikor képernyőd kép helyett / halálsugarat közvetít, / s mert nem lesz, aki megsegít, / ráébredsz, hogy csak az maradt / tiéd, mit homlokod megett / viselsz. Ott adj nekem helyet. / Tanuld meg ezt a versemet.”

Egyszerre volt az életben és a kultúrában lubickoló reneszánsz alkat, mindenütt otthonra találó magyar-zsidó világpolgár és honra vágyó hontalan, ismertségre és elismertségre vágyó magyar költő, aki „minden reggel azaz a szorongással kel fel, hogy nem tud többé verset írni”. Egyszerre volt felvilágosult szellem, a ráció tántoríthatatlan híve és ironikus kultúrpresszímista. A huszadik század Magyarországnak egy nyitott szemű tanúja távozott vele, akire illik Petri György sora: egy „el nem fordult tekintet”. Lapozzuk fel olykor Faludy György könyveit.

*

(A versek forrása: Faludy György: *Összegyűjtött versek*, Püski, New York, 1980; *200 szonett*, Magyar Világ Kiadó, évszám nélkül.)

* A cikk rövidített változata az Élet és Irodalomban jelent meg.

A Szombat diák-novellapályázatának végeredménye

A Szombat középiskolai diákoknak szóló novella pályázatára beérkezett írásokról szerkesztőségünk hosszas vitát folytatott. Noha novellapályázatot hirdettünk, műfajukban eltérő szövegek érkeztek, melyek színvonala is vegyes volt. Valamennyi írás a www.szombat.org honlapon olvasható. Szerkesztőségünk végül úgy döntött, hogy habár értékeljük a pályázók lelkesedését, első díjat nem adunk ki.

Második helyezést ért el Vágó Miklós: *Zsidó szerepkártya*, harmadik helyezést Nógrádi Noa: *A buszon* című írásával. Internetes szavazásunk során közönségdíjat nyert Szöllősi Mofi Barnabás: *Zsidó vagyok* című írásával.

Az eredményhirdetést az Európai Zsidó Kultúra Napján rendezett Szombat Szalon keretében tartottuk, a Szimpla Kertben. A díjazottak hétfő és csütörtök délután vehetik át jutalmukat a szerkesztőségben. Az írásokat a Szombat őszi számaiban közöljük.

Gratulálunk a győzteseknek, és köszönjük a részvételt valamennyi pályázónak. Mindnyájuknak további alkotókedvet kívánunk.

A Szombat szerkesztősége

Az illúziók vége

Avéskorszak történetének alapvető fontosságú dokumentumai azok a beszámolók, amelyek *Auschwitzi jegyzőkönyvek* néven váltak ismertté. A szakirodalom hármát tart nyilván közülük, a Vrba–Wetzler- és a Rosin–Mordowicz-jelentést, valamint a „lengyel őrnagy”, Jerzy Tabau visszaemlékezését. Mindannyian Auschwitzból szöktek meg 1943 tele és 1944 tavasza között. Hiába mondták el, egyébként nem elsőként, hogy mi történik *valójában* a deportált zsidókkal, a jegyzőkönyvek nem érték el céljukat. A világ közvéleménye közömbös maradt, akik pedig hatalmuknál fogva tehetek volna valamit, legtöbbször a tétlenség kényelmét választották az egyetlen morálisan vállalható magatartással, a cselekvéssel szemben. Alapszövegekről van tehát szó, amelyek azonban eddig méltatlanul kevés figyelemben részesültek. A kiadás tényének ezért mindenképpen örülni kell, még a kifogásolnivalók ellenére is.

Kezdjük a borítóval, amelyen Van Eyck festménye, *A bárány imádása* látható. Egy könyv megítélésénél persze nem a külső a leglényegesebb szempont, mégis úgy érzem, tévedés volt éppen ezt a képet választani. Ennek ellenkezőjéről Kőbányai János *Auschwitz evangéliuma* című, nehezen követhető esszéje sem győzött meg, amely a hagyományos utószavaktól eltérően valósággal rátelepszik a könyvre. A borító tulajdonképpen a történelmi dokumentumok átértelmezésének eszköze, kapcsolódása a főszöveghez csak az epilógus elolvasása után válik többé-kevésbé érthetővé. Kőbányai mondanivalójának lényege, ha jól értem, az, hogy a jegyzőkönyvek evangéliumok, a koncentrációs táborokból megszökött zsidók pedig apostolok, akik hírt hoztak a megváltásról. Később ezt úgy módosítja, hogy maga Auschwitz az evangélium. Értelmezésében a zsidóság

Auschwitzi jegyzőkönyv, közli és a kísérő tanulmányt írta Haraszi György, Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2005 (117 oldal, 1944 Ft).

az áldozati bárány szerepét tölti be, ami talán indokolhatná a Van Eyck-festmény szerepeltetését, ám a beszámolóban nyoma sincs a szenvedés magasztalásának, mivel műfajukból adódóan a jegyzőkönyvek mentesek az érzélgősségtől. Ez lehetőségeiket ugyan behatárolja, ám lehetővé teszi azt is, hogy a lényegre szorítkozzanak, mellőzve mindent, ami hitelességüket gyengítené. Kevés olyan szöveg van, amely nem igényel kommentárt, ám az *Auschwitzi jegyzőkönyvek* biztosan közéjük tartoznak.

Haraszi György mindezt maradéktalanul szem előtt tartja *Az égő titok – az „Auschwitzi jegyzőkönyv(ek)”-ről 60 év elteltével* című kísérő tanulmányában. Nem bonyolódik értelmezési nehézségekbe, inkább a jegyzőkönyvek és a különböző fordításvariánsok keletkezésének körülményeivel, terjesztésük nehézségével foglalkozik. Írásának egyetlen hibája, hogy többnyire a Vrba–Wetzler-jelentés érdekli, a másik kettőről viszont jórészt csak a lábjegyzetekben tesz említést.

Nem hagyható szó nélkül a könyv

szerkezetének végiggondolatlansága sem. Időnként úgy érezni, mintha a nyomdában összekeveredett lapok sorba rendezésére nem maradt volna idő: a kísérőtanulmány és jegyzetei, valamint a függelékek a páros, a jegyzőkönyvek viszont a páratlan oldalakon kaptak helyet. Így könnyen előfordulhat, hogy olvasás közben hirtelen a *másik* szövegben találjuk magunkat. Szerencsés lett volna továbbá a kéthasábos tördelés teljes mellőzése is, ami csak a jegyzőkönyvek esetében történt meg. Folyóiratban ez nem lenne zavaró, egy könyvben viszont nagyon is az. A beszámolók ráadásul annak ellenére régies jelleget kaptak, hogy nem hasonmás kiadásról, tehát eredeti dokumentumok változatlan újraközléséről, hanem friss fordításokról van szó. Egyébként is fölöslegesnek tűnik hitelességük ilyen formában történő megerősítése, hiszen egyrészt önmagukért beszélnek, másrészt akit nem érintenek meg az olvasottak, arra más eszközökkel sem lehet hatni.

Az *Auschwitzi jegyzőkönyvek* fontossága a *titok* leleplezéséből ered, vagyis annak *lehetőségéből*, hogy milliók életének megmentéséhez járulhattak volna hozzá. Nem ismerésük egyet jelent saját történelmünk nem ismerésével, bár elolvasásuk az emberiséggel kapcsolatos minden illúzióinktól megfoszthat bennünket. Ennyi kockázatot azonban érdemes vállalni.

Csöke Zoltán

One World...

The Jerusalem Report gives you what no other magazine offers: a penetrating firsthand look behind the local, national and international headlines in the dynamic Jewish World.

We connect you to a shared experience. We connect you to your world.

...Just Pages Apart

Subscription Information at:

The Jerusalem Report, P.O. Box 1805, Jerusalem 91017 Israel

E-mail: jsubs@jreport.co.il Website: <http://www.jrep.com>

Tel.: 1-800-574-574 Fax: 972-3-5613699

KÁDÁR ÉTKEZDE

A jó Kádár

Arról, hogy a Klauzál téri Kádár étkezde a budapesti őstörténet része legyen, saját maga gondoskodik. A falakat egykori és mai celebritások fotói, elismerő szavai díszítik, a kockás terítős, szódásszifonos millió olybá hat, mintha öröktől fogva létezne és a végtelenségig tartana. A baráti árak, a békebeli hangulat, és igen, a jó konyha széles törzsközönséget vívott ki magának az idők során, akik nemegyszer csalódottan tapasztalják, hogy az egyre jólterjesztettebb útikönyveket bújó külföldiek elfoglalják a megszokott asztalokat, és önfeledten oldódnak fel

Fotó: Tóth Csilla

a budapesti retróban – a bennszülöttek rovására. Nekünk ezúttal szerencsénk volt a szabad asztalokkal, bár biztosra mentünk, hiszen közvetlenül a nyitás után érkeztünk. Szerencsénk volt azzal is, hogy a keddi nap ellenére sólet is kellett magát a napi me-

nün, ráadásul frissen sült, ropogós libacomballal. A gerslit itt külön említeni sem kell. (A sóletre csak pénteken és szombaton lehet bizton számítani, akkor is csak a készlet erejéig. És gyorsan fogy...) Ez megkönnyítette a választást, és nem is kellett csalódnunk. Kifogástalan volt a húsleves, valamint a frissiben készült, rántott kacsamáj is. A vadas, különös tekintettel az elementáris méretű zsemlegombócokra, szintén olyan volt, mint ahogy a nagykönyvben meg van írva, vagy még inkább: ahogy a nagymamáink készítették. Csak még talán annál is autentikusabb. A szerencse végig nem pártolt el mellőlünk, mert desszertként szintén egy örök klasszikus, aranygaluska szerepelt az étlapon. Sajnos ezt ezúttal igazi vanília-sodó helyett sűrű, talán cseppnyit túlédésített vaníliás puding alá rejtették, de ez sem volt elég, hogy megtörje a varázst. Hiszen kompenzálásnak maradt még bőven elég retrónagyágyú, ahogyan a kijáratnál történő fizeteskor el is soroljuk: két málnaszörp jéghideg szódával, két darab verhetetlen tejfölös uborkasaláta, összesen négy szelet kenyér, köszönjük, viszlát. És vissza a mába.

- dibbuk -

Summary

Along with the rest of the Hungarian media Szombat deals with the upcoming local elections. „Újlipótváros: a place where even right wing representatives are Jewish” is the title of an article by Péter Szegő, who interviewed three candidates from Budapest’s 13th district. The three interviewees: Dávid Merker (liberal), György Szabó (right wing), and Julianna Alpern (socialist) all take on – though each in their own way – the representation of the peculiar world of this Jewish part of the town.

Our supplement discusses the role of the Jewish community in the 1956’ revolution. Éva Standeisky examines through three cases to what extent anti-Semitism may have been present in the uprising, and to what extent this problem was around in those days. In „To Go or Not to Go” an autobiographical work by Pál Várnai, the author looks at the revolution from the perspective of a young Jewish boy from the countryside. „To me the 1956 Revolution, which was defeated, yet it was worth as much as a victory, is still the most beautiful period in Hungarian history.”

János Gadó interviewed Tibor Engländer, leader of the Hungarian Zionist Federation. Engländer was imprisoned for two years from 1953 on grounds of Zionist activities. We

publish the interview with Péter Kende politologist, a former employee of Szabad Nép (the official communist daily) who later emigrated to France, then returned to Hungary. In a short piece Ágnes Heller warns that no matter what worries the 1956 revolution may have meant for the Hungarian Jewish community, it still was one of the most outstanding chapters of Hungarian history.

We publish the second part of Péter Szegő’s report from Poland.

Many of the – mostly secular – patients and visitors were shocked to find that regulations on kashrut became much stricter at the community hospital. Judit Beszterczey studied the conflict and examined why the changes were so badly communicated.

Attila Novák wrote about two new museums, both initiated by the – right wing –municipality in Hódmezővásárhely: the Holocaust Museum and the anti-communist exhibition under the title „Emlékpont” (point of remembrance).

Gábor T. Szántó wrote a farewell piece to György Faludy, the recently deceased, nearly 100 year-old poet, who had been a victim of Nazism and Communism.

Andrea Sturovics examined the big themes of our High Holidays: sins and trespasses.